

BOSNA I HERCEGOVINA

Šansa za pravdu?

Procesuiranje ratnih zločina u bosanskoj Republici Srpskoj

HUMAN
RIGHTS
WATCH

Šansa za pravdu? Procesuiranje ratnih zločina u bosanskoj Republici Srpskoj

Rezime	1
Kontekst	3
Značaj krivičnog gonjenja u predmetima ratnih zločina u Republici Srpskoj.....	5
Znatno broj predmeta ratnih zločina u kojima će se tek suditi	5
Težina zločina.....	9
Značaj za žrtve i porodice.....	11
Iskustvo u krivičnom gonjenju u predmetima ratnih zločina u regionu.....	13
Ograničen napredak u pogledu utvrđivanja odgovornosti za zločine	14
Predmeti ratnih zločina u Republici Srpskoj do 2005. godine	14
Suđenja u predmetima ratnih zločina u Republici Srpskoj krajem 2005. godine	17
Prepreke djelotvornijem krivičnom gonjenju	19
Ograničeni resursi tužilaštava.....	20
Kadrovska ograničenja.....	20
Nedostatak istražnog kapaciteta	21
Nepostojanje specijaliziranih tužilaca za ratne zločine	22
Poseban odjel za ratne zločine kao potencijalni model	25
Ograničena pomoć policije Republike Srpske.....	26
Nekorištenje raspoloživih dokaza	28
Informacije do kojih su došle nevladine organizacije	29
Transkripti i drugi materijal Međunarodnog tribunala.....	30
Zastrašivanje i zamor svjedoka	32
Nedostupnost osumnjičenih lica	34
Preporuke	36
Preporuke za nadležne organe u Republici Srpskoj.....	36
Svim institucijama u Republici Srpskoj koje su nadležne za provođenje istraga i krivično gonjenje ratnih zločina.....	36
Okružnim tužiocima	37
Glavnom tužiocu Republike Srpske	37
Državnim organima Bosne i Hercegovine.....	37
Zakonodavnim i pravosudnim organima.....	37
Tužilaštvu Bosne i Hercegovine.....	38
Visokom sudskom i tužilačkom vijeću.....	38

Relevantnim međunarodnim akterima.....	38
Vladama Hrvatske i Srbije i Crne Gore.....	38
Evropskoj uniji i njenim članicama, Vladi Sjedinjenih Američkih Država, Vijeću Evrope, Organizaciji za sigurnost i saradnju u Evropi i drugim relevantnim akterima međunarodne zajednice.....	38
Međunarodnoj donatorskoj zajednici.....	39
Međunarodnom tribunalu za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije	39
Misiji Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi u Bosni i Hercegovini	39

Rezime

U toku oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: Bosna) od 1992. do 1995. godine počinjena su rasprostranjena, teška djela ratnih zločina nad civilima, ratnim zarobljenicima i imovinom građana, kao što su ubistva, mučenje, silovanja, nasilno protjerivanje, namjerni napadi na civilne objekte i napadi bez izbora ciljeva. Većina zločina je počinjena na teritoriji koja je bila pod kontrolom snaga bosanskih Srba. Skoro jednu polovinu osoba koje je Međunarodni tribunal za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije (ICTY) optužio za ratne zločine čine bosanski Srbi.

U većem dijelu protekle decenije su u Republici Srpskoj (bosanskom entitetu sa srpskom većinom) ratni zločini prolazili nekažnjeno. Do novembra 2005. godine su u Republici Srpskoj okončana samo dva suđenja u predmetima ratnih zločina. Za razliku od toga, u istom periodu je u Federaciji Bosne i Hercegovine (drugom entitetu u Bosni) suđeno u preko pedeset predmeta ratnih zločina. U više od deset predmeta suđeno je optuženima za ratne zločine iz dominantne etničke grupe u tom entitetu. U istom periodu u Srbiji i Crnoj Gori je održano trinaest suđenja od kojih su se svi osim jednog vodili protiv lica srpske nacionalnosti. U Hrvatskoj je održan veliki broj suđenja, među njima i devet suđenja protiv optuženih lica hrvatske nacionalnosti.

Međutim, krajem 2005. godine došlo je do porasta broja krivičnih gonjenja u Republici Srpskoj. U jednom suđenju koje je okončano u novembru i drugom koje je okončano u decembru, sud u Banja Luci je osudio ukupno četiri lica srpske nacionalnosti za djela ratnog zločina. Još jedan Srbin je osuđen u postupku koji se vodio u Trebinju u decembru iste godine. Početkom februara 2006. godine u toku je bio postupak protiv jednog Srbina pred Okružnim sudom u Trebinju, te još jedan pred Okružnim sudom u Banja Luci, također protiv lica srpske nacionalnosti. Tužitelji nadležni za pitanja ratnih zločina su u nekim dijelovima Republike Srpske privodili kraju istrage u nekoliko drugih predmeta.

Porast broja krivičnih gonjenja odražava veću spremnost Republike Srpske da izvede lica osumnjičena za ratne zločine pred lice pravde. Osim toga, formiranjem Odjela za ratne zločine pri Sudu Bosne i Hercegovine u Sarajevu znatno je povećan broj predmeta ratnih zločina u kojima će se najvjerovatnije suditi pred nadležnim sudovima u Republici Srpskoj. U toku 2005. godine Poseban odjel za ratne zločine pri Tužilaštvu Bosne i Hercegovine izvršio je pregled predmeta ratnih zločina u kojima je vođena istraga u Bosni. Dok će se najvjerovatnije u najtežim predmetima suditi pred Odjelom za ratne zločine u Sarajevu, veliki broj predmeta je već dostavljen tužilaštvima u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine. Poseban odjel za ratne zločine je ustupio oko

četrdeset predmeta tužilaštvima u Republici Srpskoj, a moguće je da u budućnosti dođe i do dodatnih ustupanja predmeta.

Ovim novim podsticajem u pravcu procesuiranja ratnih zločina u Republici Srpskoj stvara se značajna mogućnost reforme krivičnog sistema. Za sada, krivična gonjenja u predmetima ratnih zločina u Republici Srpskoj suočavaju se sa nizom prepreka. Među njima su ograničeni resursi u tužilaštvima, uključujući i manjak pomoćnog osoblja te nedostatak istražnih kapaciteta, kao i sve veći broj predmeta; nepostojanje tužilaca specijaliziranih za istrage ratnih zločina, što podrazumijeva nedostatak ekspertize u oblasti humanitarnog prava i činjenicu da se mandat tužilaca ne fokusira isključivo na ratne zločine; nedovoljna pomoć od strane policije Republike Srpske, popraćena problemom nekorištenja dokaza iz drugih izvora; zastrašivanje i zamor svjedoka; i, nedostupnost osumnjičenih lica.

Pravično i djelotvorno krivično gonjenje u predmetima ratnih zločina u Republici Srpskoj uveliko bi doprinijelo nastojanjima širom Bosne da se ustanovi odgovornost. Osim toga, radi se o ozbiljnim krivičnim djelima, a suđenje u tim predmetima pitanje je od velikog interesa za žrtve i njihove porodice. Iskustvo iz drugih zemalja u regionu ukazuje da će pred krivičnim gonjenjem u predmetima ratnih zločina vjerovatno postojati mnogi izazovi – između ostalog, i manjak istražnih kapaciteta i iskustva na strani tužilaca i sudija, etnička pristrasnost u krivičnom gonjenju i neadekvatna zaštita svjedoka – koji će se morati rješavati kako bi suđenja bila u skladu sa međunarodnim standarima.

Na osnovu istraživanja koje je obavljeno u svrhu izrade ovog izvještaja, Human Rights Watch vjeruje da je moguće preduzeti nekoliko mjera kako bi se osiguralo da suđenja budu u skladu sa međunarodnim standardima. Među njima su uvođenje profesionalnih istražitelja u okružna tužilaštva, te povećanje broja tužilaca kada to zahtijeva povećan broj istraga ratnih zločina. Tužilaštva u krivičnim gonjenjima u predmetima ratnih zločina trebaju više koristiti stručne saradnike i u potpunosti koristiti raspoložive izvore informacija relevantnih za istrage, uključujući podatke nevladinih organizacija, te transkripte i drugi materijal Međunarodnog tribunala za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije.

Tek će se vidjeti da li najnoviji napredak postignut u krivičnom gonjenju i suđenju u predmetima ratnih zločina u Republici Srpskoj predstavlja suštinski pomak u odnosu na desetljeće efektivnog nekažnjavanja počilaca. Da bi napredak bio održiv, vrlo je bitno da Republika Srpska i nadležni organi u Bosni rješavaju prepreke na putu djelotvornijeg krivičnog gonjenja u entitetu u kojem su bosanski Srbi u većini.

Kontekst

Iako se procjene ukupnog broja žrtava u ratu u Bosni razlikuju – od onih s početka rata kada se tvrdilo da je broj žrtava preko 200.000, do najnovijih, vjerovatnijih procjena po kojima se broj žrtava kreće oko 100.000¹ - gotovo da nema neslaganja oko toga da su većinu ratnih zločina počinile snage bosanskih Srba. Među 161 osobom koju je optužio Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju u Hagu, 77 su etnički Srbi optuženi za ratne zločine počinjene u Bosni i Hercegovini.²

U Republici Srpskoj, međutim, osumnjičeni su najvećim dijelom u proteklih deset godina prolazili nekažnjeno. Do novembra 2005. godine su okončana svega dva suđenja u predmetima ratnih zločina u entitetu bosanskih Srba. Poređenja radi, u Federaciji Bosne i Hercegovine – drugom entitetu u Bosni, sa pretežno bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom – do tada je suđeno u preko pedeset predmeta. Među njima, u preko deset predmeta se sudilo optuženima za ratne zločine iz dominantne etničke grupe u tom entitetu. U istom periodu u Srbiji i Crnoj Gori je obavljeno trinaest suđenja, od kojih su se svi osim jednog vodili protiv lica srpske nacionalnosti. U Hrvatskoj je održan veliki broj suđenja, među njima i desetak suđenja protiv optuženih lica hrvatske nacionalnosti.³ (Iskustvo domaćih organa u krivičnom gonjenju u predmetima ratnih zločina u regionu

¹ U decembru 2005. godine Istraživačko-dokumentacioni centar u Sarajevu je procijenio da se broj žrtava rata u BiH kreće oko 102.000, nakon četverogodišnjeg istraživanja koje je finansirala norveška vlada. Vidjeti "Sarajevo Researcher Says 99,000 Killed in Bosnian War" ("Sarajevski istražitelj tvrdi da je 99.000 ljudi ubijeno u bosanskom ratu") (tekst izvještaja na engleskom, hrvatska novinska agencija HINA), 17. decembar 2005. [na internetu] http://www.csees.net/?page=news&news_id=48664&country_id=2 (tekst konsultiran 30. decembra 2005.) (broj od 99.000 u naslovu teksta odnosi se na broj žrtava ustanovljen do decembra 2005. godine, s tim da su istražitelji ocijenili da će se broj do kraja istraživanja popeti na 102.000 žrtava). Demografski stručnjak koja radi za Međunarodni tribunal za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije i njen kolega su ranije procijenili da broj žrtava iznosi 102.622. Vidjeti Ewa Tabeau i Jacob Bijak, "War-related Deaths in the 1992–1995 Armed Conflicts in Bosnia and Herzegovina: A Critique of Previous Estimates and Recent Results" ("Žrtve rata u oružanom sukobu 1992-1995 u Bosni i Hercegovini: kritika prethodnih procjena i najnoviji rezultati"), *European Journal of Population*, jun 2005, str. 206.

² Vidjeti web stranicu Međunarodnog tribunala za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije, Optužnice i postupci <http://www.un.org/icty> (konsultirana 23. februara 2005.). Ovaj broj uključuje optužnice podignute protiv osoba koje su kasnije umrle i određeni broj optužnica protiv osumnjičenih nižeg ranga za koje je Tužiteljica odlučila da ih ne goni, zbog nedostatka resursa.

³ Prema Organizaciji za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) koja prati suđenja u predmetima ratnih zločina u cijelom regionu bivše Jugoslavije, od 1996. do januara 2005. godine u Bosni je suđeno u pedeset četiri predmeta protiv devedeset četiri optužena. Sva suđenja osim dva su se desila u Federaciji Bosne i Hercegovine. Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini – Odjel za ljudska prava "War crimes trials before the domestic courts of Bosnia and Herzegovina: Progress and obstacles" ("Suđenja u predmetima ratnih zločina pred domaćim sudovima u Bosni i Hercegovini: Napredak i prepreke"), mart 2005., str. 6. U Hrvatskoj je u periodu od 1991. do 2003. godine suđeno u predmetima protiv preko 800 lica. Mnogi postupci su se vodili u odsustvu optuženih. Intervju Human Rights Watcha sa Petrom Puliselićem, zamjenikom državnog odvjetnika u Hrvatskoj, Zagreb, 16. april 2004. godine. U Srbiji i Crnoj Gori do kraja 2003. godine je završeno devet sudskih postupaka. Misija OSCE-a u Srbiji i Crnoj Gori, "War crimes before domestic courts" ("Ratni zločini pred domaćim sudovima"), oktobar 2003. godine, str. 10-14. Četiri nova suđenja su započela 2004-2005.

detaljnije je objašnjeno u daljnjem tekstu, u dijelu *Značaj krivičnog gonjenja u predmetima ratnih zločina u Republici Srpskoj*).

Procesuiranje ratnih zločina pred domaćim sudovima u Bosni podliježe pregledima od strane bosanskih institucija uključenih u krivičnopravni sistem. Procesom rukovodi Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV), domaća institucija koja je nadležna za ocjenu rada tužilaca i sudija u Bosni. Dana 28. novembra 2005. godine predstavnici VSTV-a, ministri pravde i glavni tužioci na državnom i entitetskom nivou formirali su radnu grupu čiji je zadatak da odredi potreban broj tužilaca u tužilaštvima i predloži potrebne strukturalne promjene.⁴ Tog istog dana VSTV je formiralo još jednu radnu grupu zaduženu za ocjenu cjelokupne sposobnosti sudova i tužilaštava da vode krivična gonjenja u predmetima ratnih zločina.⁵ Objema radnim grupama predsjedava Marinko Jurčević, glavni tužilac Bosne i Hercegovine.

⁴ Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Perićem, predsjednikom Visokog sudskog i tužilačkog vijeća (VSTV) Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 15. decembar 2005.

⁵ Ibid.

Značaj krivičnog gonjenja u predmetima ratnih zločina u Republici Srpskoj

Očekivani broj istraga u predmetima ratnih zločina, težina djela o kojima se radi, značaj pravde za žrtve, i iskustvo iz drugih zemalja u regionu, neki su od razloga zbog kojih je bitno osigurati da krivične istrage i suđenja u predmetima ratnih zločina u Republici Srpskoj budu pravični i djelotvorni.

Znatan broj predmeta ratnih zločina u kojima će se tek suditi

Iako Međunarodni tribunal za bivšu Jugoslaviju impresivan bilans u krivičnom gonjenju osoba koje su odgovorne za najteža djela ratnih zločina u Bosni, samo manjem dijelu počinilaca na srednjem i nižem nivou je suđeno pred tribunalom. Tribunal je podigao optužnice protiv 109 osoba za ratne zločine počinjene u Bosni.⁶ Pred nadležnim sudovima u Bosni će se suditi na stotine drugih osoba.

Sudovi u Bosni trenutno rade na dvije grupe predmeta: predmeti u kojima je optužnice podiglo Tužilaštvo Međunarodnog tribunala, a koji su naknadno ustupljeni domaćim sudovima, i predmeti u kojima su istrage inicirala tužilaštva u Bosni. Ubuduće, bosanski tužioci i sudovi će postupati i u «novim» predmetima u kojima do sada ni domaća tužilaštva ni Međunarodni tribunal nisu provodili istragu.

Odjel za ratne zločine pri Sudu Bosne i Hercegovine, koji je zvanično inauguriran u martu 2005. godine, sudiće predmete sa počiniočima nižeg i srednjeg nivoa koje je optužilo Tužilaštvo Međunarodnog tribunala, nakon čega su predmeti ustupljeni Sudu Bosne i Hercegovine prema Pravilu 11 bis iz Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog tribunala.⁷ Osim predmeta koji su mu nakon optuženja ustupljeni prema Pravilu 11 bis, Odjel za ratne zločine će također biti nadležan i za suđenje u predmetima koja mu ustupi Međunarodno Tužilaštvo a u kojima istraga nije završena.⁸ Politika

⁶ Vidjeti web stranicu Međunarodnog tribunala za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije, Optužnice i postupci, <http://www.un.org/icty/cases/indictindex-e.htm> (konsultiran 20. decembra 2005).

⁷ Zakon o ustupanju predmeta od strane Međunarodnog tribunala za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije Tužilaštvu Bosne i Hercegovine i korištenju dokaza pribavljenih od strane Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju u postupcima pred sudovima Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 61/04, član 2. i Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog tribunala za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije, IT/32/Rev. 36, 21. jul 2005. godine, Pravilo 11 bis. Ovom odredbom iz Pravilnika o postupku i dokazima omogućava se Međunarodnom tribunalu da ustupa predmete domaćim sudovima nakon potvrđivanja optužnice, ali prije početka suđenja.

⁸ Ured registrara za Odjel I za ratne zločine i Odjel II za organizirani kriminal, privredni kriminal i korupciju pri Krivičnom i Apelacionom odjeljenju Suda Bosne i Hercegovine i Posebni odjel za ratne zločine i Poseban odjel

ustupanja predmeta motivirana je ciljem Međunarodnog tribunala, postavljenim od strane Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, da sva suđenja u prvom stepenu budu završena do kraja 2008. godine.⁹ (Odjel za ratne zločine pri Sudu Bosne i Hercegovine je predmet posebnog izvještaja Human Rights Watcha iz februara 2006. godine.¹⁰)

Bosansko pravosuđe se također bavi i predmetima ratnih zločina u kojima je istraga inicirana u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine. Prema «Pravilima puta», sporazumu postignutom između bosanskih vlasti i Međunarodnog tribunala koji je bio na snazi u periodu od 1996. do 2004. godine, sve predmete ratnih zločina predložene za krivično gonjenje, i priložene dokaze, pregledao je Međunarodni tribunal. Predmeti u kojima je Tužilaštvo Međunarodnog tribunala ocijenilo da su dokazi dovoljni za hapšenje ili podizanje optužnice protiv osumnjičenih lica navedenih u spisima dobili su oznaku «A». Jedinica za Pravila puta pri Tužilaštvu Međunarodnog tribunala ocijenila je da su zahtjevi za procesuiranje 846 osoba bili u skladu sa međunarodnim kriterijima za pokretanje krivičnog gonjenja (u tom slučaju su predmeti dobivali oznaku «A»¹¹). U periodu od 1996. do januara 2005. godine u Bosni se sudski postupak vodio protiv devedeset četiri optužena lica (od ukupno 846 lica iz predmeta sa oznakom «A»). Osim toga, u januaru 2005. godine je vođena aktivna istraga protiv najmanje sedamdeset tri lica ili se postupak nalazio u fazi prije suđenja.¹²

U toku 2004. i 2005. godine, nakon dogovora postignutog između tužilaštava u Bosni, kantonalna tužilaštva u Federaciji i okružna tužilaštva u Republici Srpskoj dostavila su

za organizirani kriminal, privredni kriminal i korupciju pri Tužilaštvu Bosne i Hercegovine i Projekat Ministarstva pravde za zatvore, "Project Implementation Plan Progress Report" ("Izveštaj o realizaciji plana implementacije projekta"), oktobar 2005. [na internetu] <http://www.registrarbih.gov.ba> (konsultiran 7. novemba 2005), str. 50.

⁹ Vidjeti Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1503 i 1534. S/RES/1503 (2003), usvojena od strane Vijeća sigurnosti na 4817. sjednici 28. avgusta 2003., i S/RES/1534 (2004), usvojena od strane Vijeća sigurnosti na 4935. sjednici 26. marta 2004. Također vidjeti "Security Council endorses proposed strategy for transfer to national courts of certain cases involving humanitarian crimes in Former Yugoslavia" ("Vijeće sigurnosti podržava predloženu strategiju ustupanja određenih predmeta zločina koji uključuju povrede humanitarnog prava počinjenih na prostoru bivše Jugoslavije domaćim sudovima"), Izjava za štampu Vijeća sigurnosti UN-a, 24. jun 2002. [na internetu] <http://www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2002/sc7461.html> (28. jul 2004.).

¹⁰ Human Rights Watch, "Looking for Justice: The War Crimes Chamber in Bosnia and Herzegovina" ("U potrazi za pravdom: Odjel za ratne zločine u Bosni i Hercegovini"), *Izveštaj Human Rights Watcha*, tom 18, br.1 (D), februar 2006., [na internetu] <http://hrw.org/reports/2006/ij0206/>

¹¹ Vidjeti Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini – Odjel za ljudska prava, "War Crimes Trials Before the Domestic Courts of Bosnia and Herzegovina" ("Suđenja u predmetima ratnih zločina pred domaćim sudovima u Bosni i Hercegovini"), str. 6. Jedinica za Pravila puta je zatvorena 1. oktobra 2004. godine. Od tog datuma sve nove istrage ratnih zločina su potpuno u rukama bh. sudstva. Ibid, str. 50 i Human Rights Watch «U potrazi za pravdom», str. 6, 9-10.

¹² Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini – Odjel za ljudska prava, "War Crimes Trials Before the Domestic Courts of Bosnia and Herzegovina" ("Suđenja u predmetima ratnih zločina pred domaćim sudovima u Bosni i Hercegovini"), str. 6.

sve spise iz predmeta u kojima optužnica još uvijek nije podignuta Posebnom odjelu za ratne zločine pri Tužilaštvu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Poseban odjel za ratne zločine) na pregled. Poseban odjel za ratne zločine ima ovlasti da preuzme predmete najtežih ratnih zločina («visoko osjetljive» predmete).¹³ U drugim predmetima («osjetljivim») istragu će voditi kantonalna i okružna tužilaštva u područjima u kojima su se ratni zločini dogodili, primjenjujući princip mjesne nadležnosti. Radi praktičnosti, spisi se prvo vraćaju u tužilaštvo koje ih je dostavilo, odakle se ustupaju mjesno nadležnom tužilaštvu.¹⁴

Poseban odjel za ratne zločine dao je prioritet pregledu spisa iz predmeta sa oznakom «A». Do polovine novembra 2005. godine Odjel je izvršio pregled spisa iz predmeta koje nose oznaku «A» protiv 734 osobe i utvrdio da su 194 predmeta «visoko osjetljiva».¹⁵ Odjel za ratne zločine pri Državnom sudu Bosne i Hercegovine će suditi u tim predmetima.

Zadatak vođenja istraga protiv preostalih 540 osumnjičenih osoba iz predmeta sa oznakom «A» pripada kantonalnim tužilaštvima u Federaciji Bosne i Hercegovine i okružnim tužilaštvima u Republici Srpskoj.¹⁶ Primjenjujući princip mjesne nadležnosti, Poseban odjel za ratne zločine je utvrdio da bi okružna tužilaštva u Republici Srpskoj trebala voditi istragu u otprilike četrdeset predmeta koji nose oznaku «A» (poređenja

¹³ Intervju Human Rights Watcha sa Marinkom Jurčevićem, glavnim tužiocem Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 27. septembar 2005.

Prilikom odlučivanja koji su predmeti «visoko osjetljivi» Tužilaštvo Bosne i Hercegovine primjenjuje Orijentacione kriterije za osjetljive predmete odobrene prema Pravilima puta, dokument koji je Tužilac donio u oktobru 2004. godine. Kategorizacija uglavnom, iako ne isključivo, zavisi o prirodi zločina i poziciji počinioaca. Ako se radi o sljedećim zločinima predmeti će biti ocijenjeni kao visoko osjetljivi: genocid; istrebljenje; višestruka ubistva; silovanja i drugi teški seksualni napadi kao dio sistema; porobljavanje; mučenje; progoni na rasprostranjenosti i sistematskoj osnovi; i, masovna prisilna zatvaranja u koncentracione logore. Među počiniocima kojima bi se trebalo suditi pred Državnim sudom Bosne i Hercegovine su vojni komandanti i policijski šefovi, kao i politički lideri i pripadnici pravosuđa. Orijentacioni kriteriji za osjetljive predmete odobrene prema Pravilima puta (Aneks Pravilnika o pregledu predmeta ratnih zločina) koje je donijelo Tužilaštvo Bosne i Hercegovine 12. oktobra 2004. godine.

¹⁴ Iako je ova praksa prisutna u većini tužilaštava, barem jedno tužilaštvo, u Tuzli (Federacija Bosne i Hercegovine), spise ne prosljeđuje mjesno nadležnom tužilaštvu (u Bijeljini, Republika Srpska). Tužilac u Tuzli je rekao da princip univerzalne jurisdikcije u krivičnim gonjenjima ratnih zločina i poznavanje predmeta ide u prilog završetku gonjenja i suđenju u Tuzli. Intervju Human Rights Watcha sa Almom Džaferović, kantonalnim tužiocem nadležnim za krivična gonjenja ratnih zločina, Tuzla, 22. novembar 2005.

¹⁵ Intervju Human Rights Watcha sa Editom Pejović, glasnogovornicom Tužilaštva Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 17. novembar 2005.

¹⁶ Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta – Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine – i Brčko distrikta. Republika Srpska se sastoji od opština. U nekim opštinama postoje osnovni sudovi pred kojima se sudi za srazmjerno lakša djela. Viši, okružni sudovi sude u predmetima težih djela. Pet okružnih sudova se nalaze u Banja Luci, Trebinju, Doboju, Bijeljini i Istočnom Sarajevu. Federacija Bosne i Hercegovine se sastoji od deset kantona, koji se opet sastoje od opština. Opštinski i kantonalni sudovi postoje u svakom kantonu, sa sličnom podjelom nadležnosti koja postoji između osnovnih i okružnih sudova u Republici Srpskoj.

radi, kantonalna tužilaštva u Federaciji trebaju voditi istragu u najmanje 160 slučajeva).¹⁷ Broj se odnosi na predmete, a ne na osumnjičena lica, s obzirom da u nekim predmetima ima veći broj osumnjičenih.

Tužioci u Bosni i Hercegovini će također voditi istrage u velikom broju predmeta u kojima su krivične prijave podnesene do marta 2003. godine, ali koji nikad nisu dobili oznaku «A» bilo zbog toga što je Tužilaštvo Međunarodnog tribunala ocijenilo da su dostavljeni dokazi nedovoljni, ili Tužilaštvo nije bilo u stanju izvršiti pregled, ili pak spisi nisu nikad dostavljeni na pregled.¹⁸ Kantonalna i okružna tužilaštva još uvijek vode istrage u određenom broju takvih predmeta i pribavljaju dokaze, a spise će morati dostaviti Posebnom odjelu za ratne zločine na pregled.¹⁹

Svaki novi predmet ratnog zločina (u kojem još uvijek Međunarodni tribunal ili tužilaštva u Bosni nisu provodila istragu) u nadležnosti je Tužioca Bosne i Hercegovine koji ima isključive ovlasti da provede istražne radnje, na osnovu zakona donesenog 2003. godine.²⁰ Po završetku istrage i podizanja optužnice, Tužilac Bosne i Hercegovine može predmet ustupiti nadležnom okružnom tužiocu u Republici Srpskoj ili nadležnom kantonalnom tužiocu u Federaciji.²¹

¹⁷ Zvanični sveukupni podaci o broju predmeta koji su ustupljeni tužilaštvima u Republici Srpskoj i Federaciji ne postoje. Human Rights Watch je došao do podataka (40 i 160) usporedbom podataka iz više izvora, uključujući i e-mail komunikaciju sa Posebnim odjelom za ratne zločine, 2. februara 2006; telefonski intervju Human Rights Watcha sa Behajom Krnjićem, šefom tima IV (za istočnu Bosnu i Hercegovinu) u Posebnom odjelu za ratne zločine u Tužilaštvu Bosne i Hercegovine, 9. februar 2006; e-mail Human Rights Watchu od Rajka Čolovića, glavnog okružnog tužioca, Istočno Sarajevo, 9. februar 2006; intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem u Trebinju, 25. novembar 2005. i, telefonski intervju Human Rights Watcha sa tužiocem Gaćinović, 2. februar 2006; telefonski intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za predmete ratnih zločina, Banja Luka, 2. februar 2006; i, intervju Human Rights Watcha sa Novakom Kovačevićem, glavnim okružnim tužiocem u Bijeljini, 20. decembar 2005.

¹⁸ Prema OSCE-u, u periodu od 1996. do septembra 2004. Jedinica za Pravila puta pri Međunarodnom tribunalu zaprimila je krivične spise protiv 5.789 lica osumnjičenih za ratne zločine. Spisi su organizirani prema događaju, a ne prema osumnjičenima, tako da su neki osumnjičeni dobili više od jedne standardne oznake. Jedinica je dala 3.965 oznaka (u vezi sa 3.489 osumnjičenih) iz jedne od osam kategorija ("A" do "H"). Najznačajniji su iz kategorije "A" (dovoljno dokaza za gonjenje – 846 oznaka), kategorije "B" (nedovoljno dokaza – 2.346 oznaka) i kategorije "C" (Jedinica za Pravila puta nije bila u stanju odrediti da li ima dovoljno dokaza – 675 oznaka). Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini – Odjel za ratne zločine, "War Crimes Trials Before the Domestic Courts of Bosnia and Herzegovina" ("Suđenja u predmetima ratnih zločina pred domaćim sudovima u Bosni i Hercegovini"), str. 5 i 6.

¹⁹ Ibid., str. 50.

²⁰ Ibid., str. 17 (ukazujući na član 215 (3) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (mart 2003)). Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine, iz marta 2003., kao i krivičnim zakonima Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine koji su stupili na snagu u julu odnosno avgustu 2003, odredbe o ratnim zločinima su uklonjene iz entitetskih krivičnih zakona i uvrštene su u Krivični zakon Bosne i Hercegovine.

²¹ Intervju Human Rights Watcha sa Marinkom Jurčevićem, glavnim tužiocem Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 19. decembar 2005. Postupak je uređen članom 27. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine.

Glavni tužilac Bosne i Hercegovine je izrazio zabrinutost da će zbog malog broj tužilaca za ratne zločine u Posebnom odjelu za ratne zločine (njih desetak) biti gotovo nemoguće sprovesti istrage osim u onim predmetima koji su već u Tužilaštvu.²² Postoji mogućnost da bi se na osnovu budućeg zakonodavstva «novi» predmeti mogli ustupati još u toku faze istrage. U tom slučaju procedura bi bila slična proceduri koja se primjenjuje u slučajevima u kojima je istraga već pokrenuta, tako da bi okružna i kantonalna tužilaštva imala glavnu ulogu u istrazi.

Težina zločina

Činjenica da će se u većini predmeta najtežih ratnih zločina počinjenih u Bosni suditi pred Međunarodnim tribunalom ili Posebnim odjelom za ratne zločine u Sarajevu ne bi nipošto smjela staviti u drugi plan činjenicu da će se pred nadležnim sudovima u Republici Srpskoj suditi u predmetima teških povreda humanitarnog prava.

Pogled na suđenja u predmetima ratnih zločina koja su u toku ili su okončana pred okružnim sudovima u Banja Luci i Trebinju otkriva težinu zločina čijim počiniocima se bavi sudbena vlast u Republici Srpskoj.

Okružni sudi u Banja Luci je 17. novembra 2005. godine izrekao presudu trojici bivših policajaca za ubistvo šest Bošnjaka u Prijedoru u martu 1994. godine²³. Prema presudi izrečenoj u tom predmetu (*Radaković i ostali*), u noćnim statima 29. marta 1994. godine tri muškarca - Drago Radaković, Draško Krndija i Radoslav Knezević – bacili su bombu na kuću Atifa i Zlate Đanić. Potom su ušli u kuću i bračni par ubili.

Sud je utvrdio da su naredne noći te iste osobe ubile Šefika Hergića u njegovoj kući prije nego što su bacili dvije bombe na kuću Faruka Rizvića. Zatim su ušli u Rizvićevu kuću i ubili Faruka Rizvića, njegovu suprugu Refiku i još jednu ženu, Fadilu Mahmuljin. Osuđeni su ih udarali po glavi, smrskali im lobanje i Faruku Rizviću prerezali vrat. Sud je utvrdio da su Radaković, Krndija i Knezević počinili ubistva u osveti za smrt nekoliko srpskih policajaca u borbi protiv Bošnjaka na obližnjoj liniji fronta.²⁴

Okružni sud u Banja Luci je 5. decembra 2005. godine osudio Nikolu Deretu, bivšeg pripadnika Vojske Republike Srpske, zbog ubistva jednog Bošnjaka i pokušaja ubistva

²² Intervju Human Rights Watcha sa Marinkom Jurčevićem, glavnim tužiocem Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 19. decembar 2005.

²³ Presuda Okružnog suda u Banja Luci, br. K.50/01, 17. novembar 2005.

²⁴ Ibid.

njegovog oca u septembru 1993. godine.²⁵ Prema novinskim izvještajima sa suđenja, 25. septembra 1993. godine su Dereta i petoro nepoznatih počinilaca žrtvu i njegovog oca odvezli u vojnom džipu na ivicu klanca u blizini Mrkonjić Grada. Ruke su im bile svezane. Dereta i njegovi saučesnici su sina ubili, dok se otac spasio skočivši u klanac.²⁶

U trećem okončanom suđenju, Okružni sud u Trebinju je 9. decembra 2005. godine osudio Dragoja Radanovića zbog nezakonitog odvođenja četiri bošnjačka civila u aprilu 1992. godine.²⁷

Suđenje u predmetu ratnih zločina koje je trenutno u toku pred Okružnim sudom u Trebinju vodi se na osnovu optužnice za nehumano postupanje, nezakonito odvođenje i silovanje. Prema optužnici, početkom juna 1992. godine Momir Skakavac je silom odveo Bošnjaka Atifa Hambu iz njegove kuće u Miljevini (u blizini Foče); od tada se Hambi gubi svaki trag. U toku ljeta 1992. godine, Skakavac i nekoliko drugih pripadnika vojske bosanskih Srba su tri Bošnjakinje nasilno odveli iz njihovih stanova na farmu stoke na prisilni rad. U periodu od avgusta do novembra 1992. godine Skakavac je navodno dolazio u kuću u kojoj je bila zatočena jedna Bošnjakinja, «br. 120», gdje ju je nekoliko puta silovao.²⁸

Drugo suđenje koje je u februaru 2006. godine bilo u toku pred Okružnim sudom Banja Luka vodilo se u vezi s ubistvom jednog Bošnjaka u selu Blagaj Rijeka. Optuženi Milanko Vujanović, bosanski Srbin, optužen je u martu 1993. godine za ubistvo Aziza Uzeirovića, 19. oktobra 1992. godine. Prema navodima optužnice, narednog dana Vujanović je provalio u kuću Arifa Memića i kuću zapalio, i tada su u požaru život izgubile dvije žene, Safeta Memić i Mina Halilović, koje su se nalazile u kući.²⁹

²⁵ Vidjeti "RS: Nikola Dereta osuđen na 13 godina za ratne zločine", FENA novinska agencija (Sarajevo), 5. decembar 2005, [na internetu] http://www.fena.ba/uk/vijest.html?fena_id=FSA327798&rubrika=ES (konsultirano 30. decembra 2005).

²⁶ Vidjeti N. Morača, "Izrečena presuda Nikoli Dereti za ratni zločin u Šipovu", *Nezavisne novine* (Banja Luka), 6. decembar 2005, [na internetu] <http://www.nezavisne.com/dnevne/dogadjaji/dog12062005-02.php> (30. decembar 2005).

²⁷ Telefonski intervju Human Rights Watcha sa Duškom Popićem, predsjedavajućim sudskog vijeća u postupku u predmetu *Radanović*, 2. februar 2006.

²⁸ Okružni tužilac u Trebinju, optužnica br. Kt.101/05, 9. maj 2005.

²⁹ Sažetak predmeta pred Okružnim sudom u Banja Luci, predmet broj K-99/00; sažetak uradila Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, Regionalni centar Banja Luka, novembar 2005. (u posjedu Human Rights Watcha).

Značaj za žrtve i porodice

Krivična gonjenja su važna i za žrtve i za njihove porodice. Upravo će se direktni počinioци ratnih zločina – oni koji su povukli obarač, a ne oni koji su izdavali naredbe – najvjerojatnije suočiti s licem pravde pred okružnim sudovima u Republici Srpskoj. Za većinu žrtava i svjedoka, osuda direktnih počinilaca je jednako značajna, ako ne i značajnija, od kažnjavanje naredbodavaca.

Djelotvorna gonjenja pred domaćim sudovima bi također doprinijela održivom povratku raseljenih osoba i izbjeglica u određena područja – kao što su Višegrad i Foča u istočnim dijelovima Republike Srpske – gdje nekažnjavanje počinilaca zločina na nižim nivoima odvraća izbjeglice i raseljene od povratka.

Jedna žena, koja je nakon 2000. godine nastojala otvoriti proces povratka Bošnjaka u Višegrad, rekla je Human Rights Watchu da je sa 2005. godinom morala da konstatuje da «povratak nije uspio, zato što ratni zločinci i dalje tamo slobodno žive. Gotovo da se niko nije vratio u taj grad.»³⁰ Oni koji su se vratili na svoja prijeratna ognjišta često su okruženi ratnim zločincima nižeg ranga koji žive u njihovom susjedstvu. Šanse za iskrenim pomirenjem su pod takvim uslovima slabe.

Jedna Bošnjakinja čiji je suprug odveden u junu 1992. godine nakon što je cijela porodica protjerana iz sela u blizini Zvornika, a kojem se od tada gubi svaki trag, rekla je Human Rights Watchu sljedeće:

Ja sam se vratila u Zvornik da bih tamo živjela, ali ukoliko se zločinci ne izvedu pred lice pravde, tu neću ostati. Ja znam da nisu svi Srbi isti, ali oni koji su nešto uradili trebaju biti kažnjeni. Tek tada će postojati neke garancije da se grozne stvari neće ponoviti i tek tada će suživot biti moguć. Za mene su i naredbodavci i izvršioци zločina krivi. Žene iz mog sela, čiji su muževi i sinovi, gotovo svi, ubijeni u junu 1992. godine, ne mogu prihvatiti da niko za te zločine nije kažnjen.³¹

Često zanemarivan aspekt suđenja u predmetima ratnih zločina je njihova eventualna uloga u rasvjetljavanju sudbine nestalih osoba. Za neke članove porodica i prestavnike udruženja porodica nestalih osoba pronalazak tijela nestalih je jednako važan kao i kažnjavanje počinilaca. Prema njihovom mišljenju, suđenja direktnim izvršioцима nude

³⁰ Intervju Human Rights Watcha sa Bakirom Hasečić, predsjednikom Udruženja žena-žrtava rata, Sarajevo, 18. novembar 2005.

³¹ Intervju Human Rights Watcha sa Suadom Selimović, Beograd, Srbija i Crna Gora, 26. decembar 2005.

mogućnost da se dozna gdje se tijela nalaze.³² Potreba za pronalaskom tijela podstakla je Fikreta Bačića da pomogne u istrazi oko ubistva članova njegove porodice 25. jula 1992. godine u selu Zecovi kod Prijedora:

Prije nekoliko godina održan je sastanak u obližnjem selu na kojem se razgovaralo o pitanju nestalih osoba. Tu je bila i kantonalna tužiteljica iz Bihaća. Pitao sam je da li bih mogao doći u njenu kancelariju i dovesti svjedoka jer sam želio da se tijela pronađu. Ne bi trebalo biti nemoguće tokom suđenja utvrditi ko je bio zadužen za ukop tijela.³³

Suđenja u predmetima ratnih zločina predstavljaju bitan korak u pravom smjeru u rasvjetljavanju velikog broja prisilnih nestanaka. Postoji jasna veza između uspješnog gonjenja ratnih zločinaca u Republici Srpskoj i obaveze na strani nadležnih organa tog entiteta da ispoštuju postojeće obaveze u pogledu ljudskih prava u vezi s nestankom. Evropski sud za ljudska prava je u većem broju predmeta utvrdio da propust državnih organa da provedu istragu u vezi s nestankom može članovima porodica stvoriti patnje, što predstavlja ponižavajuće postupanje u suprotnosti sa članom 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima.³⁴ Bosna i Hercegovina je prihvatila Konvenciju.³⁵

Dom za ljudska prava Bosne i Hercegovine (formiran da bi odlučivao u predmetima povreda Evropske konvencije o ljudskim pravima u Bosni, a sada zamijenjen novom institucijom, Komisijom za ljudska prava)³⁶ utvrdio je da patnje porodica izazvane nepostojanjem adekvatne istrage o nestanku njihovih najbližih predstavljaju «nehumano postupanje» u smislu člana 3. Konvencije.³⁷ Ukoliko nadležni organu ne provedu

³² Intervju Human Rights Watcha sa Fikretom Bačićem, Zecovi, Bosna i Hercegovina, 14. decembar 2005. (supruga gospodina Bačića, njihovo dvoje djece, majka i pet članova šire porodice ubijeni su u blizini Prijedora u julu 1992., i njihova tijela još uvijek nisu pronađena); intervju Human Rights Watcha sa Seidom Karabašić, predsjednikom Udruženja žena iz Prijedora *Izvor*, Prijedor, 14. decembar 2005.

³³ Intervju Human Rights Watcha sa Fikretom Bačićem, Zecovi, 14. decembar 2005.

³⁴ Najnoviji primjer je presuda u predmetu Gongadze protiv Ukrajine, zahtjev br. 34056/02, presuda od 8. novembra 2005. Drugi bitni predmeti, između ostalih, su: Kurt protiv Turske, zahtjev br. 24276/94, presuda od 25. maja 1998; Çakici protiv Turske, zahtjev br. 23657/94, presuda od 8. jula 1999; i Orhan protiv Turske, zahtjev br. 25656/94, presuda od 18. juna 2002. Prema mišljenju Suda, suština povrede člana 3. ne leži toliko u činjenici "nestanka" člana porodice koliko se odnosi na reakcije i stavove nadležnih organa nakon što su sa tom situacijom upoznati.

³⁵ Bosna i Hercegovina je ratificirala Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda 12. jula 2002.

³⁶ Mandat Doma za ljudska prava je istekao 31. decembra 2003. godine i njegovi neriješeni predmeti su prenijeti na Komisiju za ljudska prava (u sklopu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine). Predmete u vezi s navodnim povredama Evropske konvencije pokrenute nakon 1. januara 2004. godine rješava sam Ustavni sud Bosne i Hercegovine.

³⁷ Dom za ljudska prava Bosne i Hercegovine, predmet broj CH/01/8365, Selimović Ferida protiv Republike Srpske, Odluka o prihvatljivosti i meritumu, 7. mart 2003. (slučaj se odnosi na nestanak Bošnjaka iz Srebrenice 1995. godine).

stvarnu, detaljnu istragu oko nestanaka, biće odgovorni za povrede ljudskih prava koje predstavljaju nehumano ili ponižavajuće postupanje.³⁸ (U daljnjem tekstu, u dijelu *Ograničen napredak u pogledu utvrđivanja odgovornosti za zločine*, govori se o propustu nadležnih organa Republike Srpske da provedu istragu u konkretnim slučajevima nestanka).

Iskustvo u krivičnom gonjenju u predmetima ratnih zločina u regionu

Iako je napravljen daleko veći napredak u krivičnom gonjenju ratnih zločina u drugim dijelovima bivše Jugoslavije, te mjere su daleko od savršenih. U Hrvatskoj i u Federaciji Bosne i Hercegovine su krivična gonjenja okarakterizirana etničkom pristrasnošću, uglavnom protiv etničkih Srba bilo kao optuženih ili kao žrtava. U Srbiji je broj predmeta ratnih zločina vrlo mali. U izvještaju Human Rights Watcha iz oktobra 2004. godine pod nazivom *Pravda u opasnosti* detaljno su analizirani ti i drugi nedostaci sudskih procesa u predmetima ratnih zločina u Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori, i u Federaciji Bosne i Hercegovine.³⁹ Među glavnim nedostacima su neadekvatna zaštita svjedoka, nedovoljna saradnja među državama, opstrukcije od strane policije i vojnih struktura, neriješena pravna pitanja u vezi sa primjenom doktrine komandne odgovornosti, te pitanja korištenja dokaznog materijala koji je prikupio Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije. U Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori su se ti nedostaci počeli rješavati kroz formiranje posebnih odjela za ratne zločine tokom 2003. godine, te početkom 2005. godine formiranjem Odjela za ratne zločine u Bosni i Hercegovini, s istom namjerom.⁴⁰

S porastom broja krivičnih gonjenja u Republici Srpskoj, vjerovatno će i nedostaci postati vidljiviji. Stoga je vrlo bitno shvatiti iskusva iz drugih zemalja u regionu, kako bi se predvidjele teškoće koje se mogu očekivati i na domaćem terenu.

³⁸ Ibid., paragrafi 186. i 191.

³⁹ Human Rights Watch, "Justice at Risk: War Crimes Trials in Croatia, Bosnia and Herzegovina, and Serbia and Montenegro" ("Pravda u opasnosti: suđenja u predmetima ratnih zločina u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji i Crnoj Gori"), *Izvještaj Human Rights Watcha*, tom 16, br. 7(D), oktobar 2004, [na internetu] <http://hrw.org/reports/2004/icty1004/>

⁴⁰ U Srbiji je poseban odjel za ratne zločine formiran 2003. godine pri Okružnom sudu u Beogradu. Zakon o organizaciji i nadležnosti vladinih organa u krivičnom gonjenju počinilaca ratnih zločina, *Sluzbeni glasnik Republike Srbije*, No. 67/2003, 1. juli 2003., član. 11. U Hrvatskoj zakon koji je usvojen u oktobru 2003. godine određuje formiranje specijaliziranih odjela za ratne zločine u svakom županijskom sudu u Hrvatskoj i omogućava ustupanje predmeta ratnih zločina sa mjesno nadležnih županijskih sudova na županijske sudove u najvećim gradovima u Hrvatskoj - Zagreb, Osijek, Rijeka i Split. Zakon o primjeni Statuta Međunarodnog krivičnog suda i o gonjenju kaznenih djela protiv međunarodnog ratnog prava i humanitarnog prava, *Narodne novine* br. 175/2003, 4. novembar 2003., član 12. i 13. (2).

Ograničen napredak u pogledu utvrđivanja odgovornosti za zločine

Predmeti ratnih zločina u Republici Srpskoj do 2005. godine

Iako je zadatak pred tužiocima i sudovima u Republici Srpskoj ogroman, a potencijalni efekat krivičnih postupaka vrlo značajan, ovaj entitet je do sada malo uradio po pitanju kažnjavanja odgovornih za ratne zločine.

Do novembra 2005. godine svega su dva suđenja u predmetima ratnih zločina završena u Republici Srpskoj. Prvo suđenje je održano 1997. godine. Optuženom Feridu Haliloviću, bošnjačke nacionalnosti, suđeno je pred Osnovnim sudom u Modriči za premlaćivanje dvadeset devet srpskih civila u logoru Hrvatskog vijeća obrane (HVO) u Odžaku. Četiri ratna zarobljenika su podlegla povredama. Sud u Modriči je osudio Halilovića na petnaest godina zatvora, a Okružni sud u Doboju je u drugostepenom postupku presudu potvrdio. Halilović je uskoro nakon toga prebačen na izdržavanje kazne u jedan zatvor u Federaciji Bosne i Hercegovine. Pušten je na slobodu nakon što je odslužio manje od jedne trećine kazne.⁴¹

Nije bilo drugih suđenja u predmetima ratnih zločina protiv ne-Srba, iz nekoliko razloga. Do 2004. godine, svaki predmet u kojem bi se sudilo pred nadležnim sudovima u Bosni i Hercegovini prethodno je trebao biti odobren od strane Međunarodnog tribunala, prema režimu Pravila puta. Do kraja hiljadu devetsto devedesetih, nadležni organi u Republici Srpskoj nisu bili naklonjeni radu Međunarodnog tribunala i uglavnom nisu tražili odobrenje za procesuiranje, čak i kad bi se predmeti odnosili na krivično gonjenje ne-Srba.

Poslije 2000. godine su tužioci iz Republike Srpske počeli tražiti odobrenja za krivično gonjenje osumnjičenih Bošnjaka i Hrvata, od Međunarodnog tribunala. Međutim, materijal koji je trebalo da potkrepi zahtjeve uglavnom je bio slabog kvaliteta.⁴² Zbog toga je u periodu od 2000. do 2004. godine Međunarodni tribunal odobrio svega trideset

⁴¹ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini – Odjel za ljudska prava, "War Crimes Trials Before the Domestic Courts of Bosnia and Herzegovina" ("Suđenja u predmetima ratnih zločina pred domaćim sudovima u Bosni i Hercegovini"), str. 52.

⁴² Intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005; Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Doboju, 24. novembar 2005.

šest zahtjeva iz Republike Srpske.⁴³ U Doboju, naprimjer, zahtjevi za procesuiranjem sedam osumnjičenih dobili su oznaku A» (odobrenje Međunarodnog tužilaštva za nastavak procesuiranja), iako je tužilac dostavio spise za trideset dva osumnjičena lica.⁴⁴ Tužilac iz Istočnog Sarajeva tražio je odobrenje za procesuiranje šezdeset osam osumnjičenih, ali jedinica za Pravila puta u Međunarodnom tužilaštvu nije oznakom «A» odobrila nijedan zahtjev.⁴⁵ U Bijeljini, od ukupno otprilike osamdeset zahtjeva, oznaku «A» je dobio mali broj predmeta u kojima su osumnjičena četiri lica.⁴⁶ Tužilac u Trebinju je dobio odobrenje za istragu protiv šest osumnjičenih, a tužilac u Banja Luci za devetnaest lica.⁴⁷ Većina predmeta sa oznakom «A» odnosi se na zločine počinjene nad etničkim Srbima u Federaciji. Procesi u takvim predmetima će se nastaviti pred kantonalnim sudovima u Federaciji ili pred Odjelom za ratne zločine pri Državnom sudu Bosne i Hercegovine (ako se radi o «visoko osjetljivim predmetima»).

Suđenje u drugom predmetu ratnih zločina (a prvom u kojem su optuženi bosanski Srbi) počelo je 17. maja 2004. godine pred Okružnim sudom u Banja Luci i završeno je u februaru 2005. godine oslobađajućom presudom za svih jedanaest optuženih.⁴⁸ Bivši pripadnici policije u Prijedoru su bili optuženi za nezakonito pritvaranje 1995. godine katoličkog svećenika Tomislava Matanovića, koji je kasnije pronađen mrtav. Suđenje je bilo rezultat rada Doma za ljudska prava. (Predmet je poznat kao *Jakovljević i ostali*, prema imenu jednog od optuženih).

⁴³ Tužilac iz Istočnog Sarajeva, koji radi na istragama ratnih zločina od kraja rata u Bosni rekao je Human Rights Watchu da veliki broj spisa protiv osumnjičenih Bošnjaka i Hrvata nikad nije dostavljen Jedinici za Pravila puta pri Međunarodnom tribunalu zato što su tužilaštva i druge nadležne organizacije u Republici Srpskoj bili svjesni slabog kvaliteta spisa i znali su da Međunarodni tribunal ne bi vjerovatno odobrio krivično gonjenje na osnovu takvih dokaza. Intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005.

⁴⁴ Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Doboju, 24. novembar 2005.

⁴⁵ Intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 20. decembar 2005.

⁴⁶ Intervju Human Rights Watcha sa Novakom Kovačevićem, glavnim okružnim tužiocem, Bijeljina, 20. decembar 2005.

⁴⁷ Intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005; telefonski intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 2. februar 2006.

⁴⁸ Vidjeti Fond za humanitarno pravo (Srbija i Crna Gora), Centar za mir, nenasilje i ljudska prava (Hrvatska), Istraživačko-dokumentacioni centar (Bosna i Hercegovina), "First war crimes trial in Republika Srpska" ("Prva suđenja za ratne zločine u Republici Srpskoj"), saopćenje za štampu, 6. april 2005, [na internetu] http://www.hlc.org.yu/english/War_Crimes_Trials_Before_National_Courts/Bosnia_and_Herzegovina/index.php?file=1134.html (30. decembar 2005).

Trio organizacija za ljudska prava iz Srbije i Crne Gore, Hrvatske i Bosne, koji je pratio tok suđenja, zaključio je da je oslobađajuća presuda, donesena na osnovu nedostatka dokaza, rezultat manjkave istrage i pasivne uloge tužioca u pribavljanju dokaza.⁴⁹

Koreni procesuiranja ovog slučaja leže u odluci Doma za ljudska prava iz jula 1997. godine kojom je Republici Srpskoj naloženo da obavijesti Dom o ishodu istrage u slučaju.⁵⁰ Republika Srpska nije ispoštovala naredbu sve do novembra 2000. godine kada je istražni tim iz Republike Srpske ponovo otvorio cijeli slučaj pod velikim pritiskom (sada već zatvorene) Misije Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini.⁵¹ U oktobru 2001. godine policija Republike Srpske je pronašla tijela oca Matanovića i njegovih roditelja u bunaru u dvorištu njihove kuće u Rizvanovićima pokraj Prijedora. Obdukcijom je utvrđeno da su im ruke bile svezane lisicama i da je svakom od njih pucano u glavu.⁵²

U drugim slučajevima prisilnog nestanka u toku rata u kojima je Dom za ljudska prava ustanovio da je Republika Srpska odgovorna za povrede, nadležni organi tog entiteta su postizali vrlo mali napredak u istragama. U predmetu *Avdo i Esma Palić protiv Republike Srpske* Dom za ljudska prava je ustanovio u decembru 2000. godine da je Republika Srpska izvršila povredu prava na život, prava na slobodu i sigurnost osobe, i povredu zabrane nehumanog ili ponižavajućeg postupanja, u vezi sa odvođenjem i nakon toga nestankom pukovnika Avde Palića. Vojnog komandanta jedinica Armije BiH u Žepi, Palića, su snage bosanskih Srba nasilu odvele dana 27. jula 1995. godine u prisustvu vojnika Ujedinjenih nacija. Republika Srpska je pokrenula istragu nakon što je Dom donio odluku, ali je 7. septembra 2005. godine Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine utvrdila da istraga nije bila adekvatna i da odluka Doma za ljudska prava iz decembra 2000. godine nije ispoštovana.⁵³

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Dom za ljudska prava, *Josip, Božana i Tomislav Matanović protiv Republike Srpske, predmet br. CH/96/1, Odluka o meritumu*, 11. juli 1997., [na internetu] <http://www.hrc.ba/database/decisions/CH96-1%20Matanovic%20Merits%20L.pdf> (30. decembar 2005), stav 63 i 64.

⁵¹ Amnesty International, "Bosnia-Herzegovina: Some dignity at last for victims of 'disappearance' in Prijedor" ("Bosna i Hercegovina: Konačno malo dostojanstva za žrtve 'nestanka' u Prijedoru"), AI Index: EUR 63/014/2001, 23. novembar 2001, [na internetu] <http://www.web.amnesty.org/ai.nsf/Index/EUR630142001?OpenDocument&of=COUNTRIES%5CBOSNI> (30. decembar 2005).

⁵² Stejt Department Sjedinjenih Američkih Država, Biro za demokratiju, ljudska prava i rad, "Country Reports on Human Rights Practices 2001" ("Izveštaji o praksi poštivanja ljudskih prava u pojedinačnim zemljama"), 4. mart 2002, [na internetu] <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2001/eur/8236.htm> (30. decembar 2005).

⁵³ Komisija za ljudska prava, *Avdo i Esma Palić protiv Republike Srpske, predmet br. CH/99/3196, Odluka o nepoštivanju Odluke*, 7. septembar 2005.

Dom za ljudska prava je također u novembru i decembru 2003. godine donio nekoliko odluka u predmetima nestanka. U jednom predmetu je Dom naredio Republici Srpskoj da pokrene krivičnu istragu u vezi s nestankom sedam Bošnjaka iz Višegrada u maju i junu 1992. godine i da u roku od šest mjeseci obavijesti određena međunarodna i domaća tijela o rezultatima istrage.⁵⁴ Slične odluke su donesene i u predmetima u vezi s nestankom sedam Bošnjaka iz Foče u aprilu 1992. godine⁵⁵ i nestankom deset Bošnjaka u Vlasenici u junu i julu iste godine.⁵⁶

Iako se odluke Doma za ljudska prava odnose na nedjelovanje i propuste nadležnih organa Republike Srpske, što predstavlja povrede ljudskih prava, također je važno da se pokrenu istrage ratnih zločina povezanih s tim povredama i, gdje je to moguće, počinioci krivično gone.

Suđenja u predmetima ratnih zločina u Republici Srpskoj krajem 2005. godine

Kao što je navedeno u gornjem tekstu, pred nadležnim sudovima u Republici Srpskoj su okončana tri sudska procesa u predmetima ratnih zločina u novembru i decembru 2005. godine, a dva suđenja su bila u toku. Svi optuženi su bili bosanski Srbi. Tužioci zaduženi za istrage ratnih zločina u Banja Luci, Trebinju, Istočnom Sarajevu i u Doboju završavali su nekoliko istraga.

U prvom suđenju koje je završeno (*Radaković i ostali*), okružni sud u Banja Luci je 17. novembra osudio dva bivša pripadnika policije bosanskih Srba na po dvadeset godina zatvora, a trećeg bivšeg pripadnika policije na petnaest godina zatvora.⁵⁷ Isti sud je 5. decembra osudio Nikolu Deretu, bivšeg pripadnika vojske Republike Srpske, na trinaest godina zatvora.⁵⁸ Okružni sud u Trebinju je 9. decembra osudio Dragoja Radanovića na

⁵⁴ Dom za ljudska prava, predmet broj CH/02/8879, 5. decembar 2003, [na internetu] <http://www.hrc.ba/database/decisions/CH02-8879%20i%20dr.%20Smajic%20i%20dr.%20Admissibility%20and%20Merits%20B.pdf> (30. decembar 2005), paragraf 106.

⁵⁵ Dom za ljudska prava, predmet broj CH/01/8569, 5. novembar 2003, [na internetu] <http://www.hrc.ba/database/decisions/CH01-8569%20i%20dr.Pasovic%20i%20dr.%20Admissibility%20and%20Merits%20B.pdf> (30. decembar 2005), paragraf 73.

⁵⁶ Dom za ljudska prava, predmet broj CH/02/9358, 22. decembar 2003, [na internetu] <http://www.hrc.ba/database/decisions/CH02-9358%20i%20dr.%20Malkic%20i%20dr.%20Admissibility%20and%20Merits%20B.pdf> (30. decembar 2005), paragrafi 92 i 98.

⁵⁷ Presuda Okružnog suda Banja Luka br. K.50/01, 17. novembar 2005.

⁵⁸ Vidjeti "RS: Nikola Dereta osuđen na 13 godina zatvora za ratne zločine", novinska agencija FENA (Sarajevo).

kaznu zatvora u trajanju od dvije godine.⁵⁹ Sudski postupak se vodio protiv Momira Skakavca pred nadležnim sudom u Trebinju i protiv Milanka Vujanovića u Banja Luci.

U tri od ovih pet slučajeva istraga je počela u Federaciji Bosne i Hercegovine, s tim da je kasnije ustupljena tužiocima u Republici Srpskoj putem Posebnog odjela za ratne zločine. U predmetima *Skakavac* i *Radanović* prvo je istragu vodio kantonalni tužilac u Sarajevu,⁶⁰ a u predmetu *Dereta* kantonalni tužilac u Zenici.⁶¹

Druga dva predmeta ratnih zločina – *Radaković i ostali* i *Vujanović* – nastala su nakon što je okružni tužilac u Banja Luci preinačio tačke optužnice u ratni zločin, tako da one okrivljene nisu više teretile za “obična” krivična djela.⁶² U toku 2004. i 2005. godine Glavni tužilac Bosne i Hercegovine je održao nekoliko sastanaka sa glavnim kantonalnim i okružnim tužiocima na kojima ih je podsticao na pregled svih optužnica podignutih za klasična krivična djela ubistva počinjena u toku rata i, kada to činjenice odobravaju, na preinaku kvalifikacije djela u ratni zločin.⁶³

Broj optužnica podignutih u Republici Srpskoj za obična krivična djela koja se mogu preinačiti i okvalificirati kao ratni zločin je mali. Okružno tužilaštvo u Banja Luci procjenjuje da ima oko deset takvih predmeta u njegovoj nadležnosti.⁶⁴ U druga dva okružna tužilaštva u kojima je Human Rights Watch pokrenuo ovo pitanje, u Bijeljini i Istočnom Sarajevu, nije bilo neriješenih slučajeva iz ove kategorije.

⁵⁹ Telefonski intervju Human Rights Watcha sa Duškom Popićem, predsjedavajućim sudskog vijeća u predmetu *Radanović*, 2. februar 2006.

⁶⁰ Intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005.

⁶¹ Intervju Human Rights Watcha sa Murisom Hadžiselmovićem, glavnim kantonalnim tužiocem, i Redžom Delićem, kantonalnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Zenica (Federacija Bosne i Hercegovine), 21. novembar 2005.

⁶² Određeni broj osumnjičenih za ratne zločine je bio optužen tokom rata za klasična djela kako bi se izbjegle snažne moralne konotacije pojma “ratni zločin”. Vrlo mali broj optužnica je rezultirao suđenjem u toku ili nakon rata. Intervju Human Rights Watcha sa Seadom Zerićem, zamjenikom glavnog okružnog tužioca, Banja Luka, 13. decembar 2005.

⁶³ Intervju Human Rights Watcha sa Marinkom Jurčevićem, glavnim tužiocem Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 19. decembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Lazarom Draškom, glavnim kantonalnim tužiocem, Goražde, 17. novembar 2005.

⁶⁴ Intervju Human Rights Watcha sa Seadom Zerićem, zamjenikom glavnog okružnog tužioca, Banja Luka, 13. decembar 2005.

Prepreke djelotvornijem krivičnom gonjenju

Krivična gonjenja ratnih zločina u Republici Srpskoj ometa cijeli niz prepreka. Među njima su: ograničeni tužilački resursi, uključujući i nedostatak istražnih kapaciteta; nepostojanje specijaliziranih tužilaca za ratne zločine, što podrazumijeva nedovoljno poznavanje humanitarnog prava i činjenicu da mandat tužilaca nije ograničen samo na predmete ratnih zločina; nedovoljna pomoć policije Republike Srpske, uz nekorisćenje dokaza iz drugih izvora; zastrašivanje i zamor svjedoka; i, nedostupnost osumnjičenih.

Neke od prepreka koje su opisane dalje u tekstu izvan su utjecaja tužilaca u Republici Srpskoj i zahtijevaju angažman Vlade i Skupštine Republike Srpske, stranih donatora i drugih institucija. Uloga tužilaca je ipak vrlo bitna.

Nadzor nad njihovim radom, kao i nad radom sudija u Bosni i Hercegovini, zadatak je Visokog sudskog i tužilačkog vjeća. VSTV može odrediti razne disciplinske mjere (među njima, službeno upozorenje, smanjenje plaće, degradiranje u službi i razrješenje dužnosti) protiv tužilaca koji pokazuju etničku ili vjersku pristrasnost, nesavjesno postupanje ili nemar, ako prihvataju mito ili počinu neku drugu povredu koja je izričito zabranjena zakonom.⁶⁵ VSTV je također nadležno za određivanje broja tužilaca i stručnih saradnika u kantonalnim i okružnim tužilaštvima.

U konačnoj instanci, djelotvorna krivična gonjenja ratnih zločina u Republici Srpskoj zavise o političkoj volji u entitu bosanskih Srba da se ratni zločinci izvedu pred lice pravde, bez obzira na njihovu etničku pripadnost ili društveni status. Dugo nakon rata oni koji su činili povrede ljudskih prava tokom rata i njihovi simpatizeri su bili na važnim pozicijama u političkoj i ekonomskoj sferi u Republici Srpskoj. Njihov utjecaj je uveliko smanjen radom Međunarodnog tribunala pred kojim se sudi počinocima ratnih zločina, te smjenama od strane Ureda visokog predstavnika onih zvaničnika koji su opstruirali reforme nakon rata u Bosni. Hapšenja oko dvadesetak optuženih za ratne zločine od strane policije Republike Srpske u periodu od oktobra 2004. do decembra 2005. godine također je signal promjena na bolje.⁶⁶ Međutim, napredak je i dalje ograničen i njegova održivost je daleko od izvjesne.

⁶⁵ Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine, 14. septembar 2004, član 57. i 58. VSTV je također obavezan prema članu 17. tačka 22. Zakona da definiira kriterije za ocjenu rada tužilaca i sudija, s tim da Vijeće to još nije uradilo. Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Perićem, Predsjednikom Visokog sudskog i tužilačkog vijeća (VSTV) Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 15. decembar 2005.

⁶⁶ Nedavno, 14. decembra 2005. godine, policija u Banja Luci je uhapsila šest bivših čuvara u srpskom koncentracionom logoru Manjača pored Banja Luke. Vidjeti "Tokača: Očekujem da se predmet 'Čuvari logora

Ograničeni resursi tužilaštava

Kadrovska ograničenja

Kao što je to navedeno u gornjem tekstu, okružni tužioci u Republici Srpskoj imaju pred sobom oko četrdeset «osjetljivih» predmeta koji nose oznaku «A», a po kojima je istraga pokrenuta u Federaciji nakon čega su ustupljeni preko Posebnog odjela za ratne zločine ustupljeni, zatim neke od trideset šest «osjetljivih» predmeta sa oznakom «A» u kojima je istraga pokrenuta u Republici Srpskoj, te znatan broj predmeta u kojima su krivične prijave podnesene prije marta 2003. godine, s tim da ih Međunarodni tribunal nije nikad svrstao u kategoriju «A». ⁶⁷ (Što se tiče prijava za ratne zločine podnesenih nakon marta 2003. godine, Poseban odjel za ratne zločine ima isključivu nadležnost za vođenje istrage). Broj tužilaca određenih za vođenje istrage u predmetima ratnih zločina u Republici Srpskoj sasvim je ograničen. Ograničenost je posebno prisutna u Trebinju gdje dva tužioca (u uredu sa četiri osobe) rade na preko dvadeset predmeta sa oznakom «A» koji su im ustupljeni od strane Posebnog odjela za ratne zločine.⁶⁸ Također, samo jedan tužilac u Istočnom Sarajevu, kome je Poseban odjel za ratne zločine ustupio dvanaest predmeta sa oznakom «A», radi na ratnim zločinima.⁶⁹ U Banja Luci, uključujući i Prijedor i druge gradove u kojima su se dogodili brojni zločini nad ne-Srbima u toku rata, do novembra 2005. godine radio je samo jedan tužilac na ratnim zločinima.⁷⁰ U Doboju rade tri tužioca na ratnim zločinima, a u Bijeljini dva, prema podacima iz decembra 2005. godine.⁷¹ Osim toga, svi ovi tužioci rade i na drugim predmetima. U nekim, ako ne svim tužilaštvima, broj okružnih tužilaca koji rade na predmetima ratnih zločina neadekvatan je potrebama.

Većina tužilaca koji rade na predmetima ratnih zločina u Republici Srpskoj nemaju ni podršku stručnih saradnika. Okružna tužilaštva mogu zaposliti stručne saradnike koji će voditi pravne istrage, pregledati izjave svjedoka kako bi izabrali relevantne svjedoke, i generalno pomagati tužiocima. Međutim, okružno tužilaštvo u Doboju zapošljava samo jednog stručnog saradnika koji uglavnom radi na predmetima nevezanim za ratne

Manjača' vodi na sudu BiH", novinska agencija FENA (Sarajevo), 19. decembar 2005. [na internetu] http://www.fena.ba/rubrika.html?fena_id=FSA332947&rubrika=BH (30. decembar 2005).

⁶⁷ Kategorija "B" i "C", kao i slučajevi koje tribunal nije nikad pregledao niti ih kategorizirao. Vidjeti fusnotu 19.

⁶⁸ Intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005.

⁶⁹ Intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005.

⁷⁰ Intervju Human Rights Watcha sa Seadom Zerićem, zamjenikom glavnog okružnog tužioca, Banja Luka, 13. decembar 2005.

⁷¹ Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Novakom Kovačevićem, glavnim okružnim tužiocem, Bijeljina, 20. decembar 2005.

zločine.⁷² Tužilaštva u Trebinju i Bijeljini su nedavno uposlila po jednog stručnog saradnika.⁷³ U tužilaštvu u Banja Luci ne radi ni jedan stručni saradnik.⁷⁴ Ograničen broj stručnih saradnika rezultat je procjene VSTV-a od prije dvije godine.⁷⁵

Nedostatak istražnog kapaciteta

Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine iz 2003. godine ukinut je institut istražnog sudije, tako da su sada tužilaštva nadležna za vođenje istrage. Ali okružna tužilaštva nemaju specijalizirane istražitelje koji bi pomagali tužiocima u finalizaciji spiskova osumnjičenih, traganju za informacijama u razgovoru sa potencijalnim svjedocima, i rekonstrukciji konteksta u kojem su zločini počinjeni.⁷⁶ Prema pozitivnom zakonodavstvu u Republici Srpskoj, nije moguće u tužilaštva zaposliti istražitelje. Da bi se uveli istražitelji, potrebno je izmijeniti Zakon o krivičnom postupku.⁷⁷

Iskustvo posebnih sudova za ratne zločine (uključujući i Međunarodni tribunal za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije i Poseban sud za Sierra Leone) ukazuje na potrebu za istražiteljima koji bi trebali biti sastavni dio tužilačkog tima, u tužilaštvima u kojima će s tužiocima biti u konstantnom kontaktu.

Neki tužioci za ratne zločine oslanjaju se na mali broj policijaca u regionalnim centrima javne bezbjednosti, ali njihov doprinos nije zamjena za kvalitetno obučene istražitelje. Policajci koji rade sa tužiocima odvojeni su fizički od tužilaštava i, osim Banja Luke i Bijeljine, mali ih je broj.⁷⁸ Prema izjavama okružnih tužilaca, ovi službenici centara javne

⁷² Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005.

⁷³ Telefonski intervju Human Rights Watcha sa Novakom Kovačevićem, glavnim okružnim tužiocem, Bijeljina, 10. februar 2006; telefonski intervju Human Rights Watcha sa tužiocem u Okružnom tužilaštvu Trebinje, 10. februar 2006.

⁷⁴ Intervju Human Rights Watcha sa Seadom Zerićem, zamjenikom glavnog okružnog tužioca, Banja Luka, 13. decembar 2005.

⁷⁵ Telefonski intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 10. februar 2006; telefonski intervju Human Rights Watcha sa Novakom Kovačevićem, glavnim okružnim tužiocem u Bijeljini, 10. februar 2006; telefonski intervju Human Rights Watcha sa Idrizom Begićem, kantonalnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Bihaću (Federacija Bosne i Hercegovine), 10. februar 2006.

⁷⁶ Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Doboju, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Novakom Kovačevićem, glavnim okružnim tužiocem, Bijeljina, 20. decembra 2005.

⁷⁷ Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Perićem, predsjednikom VSTV-a Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 15. decembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Krstanom Simićem, advokatom i delegatom Narodne skupštine Republike Srpske, Banja Luka, 13. decembar 2005.

⁷⁸ U Istočnom Sarajevu je do nedavno samo jedan policajac pružao pomoć tužiocu nadležnom za slučajeve ratnih zločina. Intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve

bezbjednosti također rade i na pitanjima koja nisu povezana sa ratnim zločinima,⁷⁹ iako je u razgovoru sa predstavnicima Human Rights Watcha šef radnog tima za istrage ratnih zločina pri Ministarstvu unutrašnjih poslova u Vladi Republike Srpske tvrdio suprotno.⁸⁰

Neki tužioci su se obraćali za pomoć u istrazi Jedinici za ratne zločine pri Državnoj agenciji za istrage i zaštitu Bosne i Hercegovine (SIPA).⁸¹ Međutim, primarna odgovornost Jedinice za ratne zločine je provođenje istraga za Poseban Odjel za ratne zločine pri Tužilaštvu Bosne i Hercegovine (vidi dio *Znatan broj predmeta ratnih zločina u kojima će se tek suditi*, u gornjem tekstu, opis predmeta u kojima istragu vodi Poseban odjel za ratne zločine).⁸² Osim toga, kadrovski manjak podriva sposobnost Jedinice da djelotvorno provodi čak i te istrage.⁸³

Nepostojanje specijaliziranih tužilaca za ratne zločine

Zakoni i običaji međunarodnog humanitarnog prava primjenjuju se u krivičnim gonjenjima u predmetima ratnih zločina. Mali broj tužilaca u Republici Srpskoj je upoznat s ovom oblašću. Problem se također dotiče i sudija i advokata, iako postoji manja grupa advokata koji su stekli iskustvo u međunarodnom humanitarnom pravu zastupajući optužene pred Međunarodnim tribunalom.

ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005. U Doboju, tužilac nadležnim za slučajeve ratnih zločina može se oslanjati na usluge "jednog ili dva" policajca. Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005. Tužilac u Banja Luci koristi četiri policajca iz policijske stranice Banja Luka i oko trideset policajaca iz lokalnih policijskih stanica u banjalučkoj regiji koja je u nadležnosti Okružnog suda u Banja Luci. Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005.

⁷⁹ Intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005.

⁸⁰ Intervju Human Rights Watcha sa Simom Tuševljakom, predsjedavajućim radnog tima za istrage ratnih zločina pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske, Pale, 15. decembar 2005.

⁸¹ Intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, November 28, 2005; intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005.

⁸² Intervju Human Rights Watcha sa Marinkom Jurčevićem, glavnim tužiocem Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 19. decembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Almom Džaferović, kantonalnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Tuzla, 22. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Murisom Hadžiselmović, glavnim kantonalnim tužiocem, i sa Redžom Delićem, kantonalnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Zenica, 21. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005. Vidjeti također Almedin Šišić, "Sređuje Nović: Moguće je da se teroristi obučavaju u BiH" (intervju sa Sređujem Novićem, direktorom Državne agencije za istraživanje i zaštitu), *Nezavisne* (Banja Luka), 25. januar 2006, [na internetu] <http://www.nezavisne.com/revija/tekst060122-01.php> (9. februar 2006).

⁸³ Vidjeti Human Rights Watch, "Looking for Justice" ("U potrazi za pravdom"), str. 14-15.

Mnogi tužioci, advokati i sudije u Republici Srpskoj nisu također upoznati ni sa sudskom praksom Međunarodnog tribunala, koja bi im pomogla da bolje ovladaju humanitarnim pravom. Tužioci i sudije iz Republike Srpske nikad nisu bili u Hagu kako bi iz prve ruke čuli od svojih kolega koji rade u tribunalu nešto o praktičnim pitanjima kao što su zaštita svjedoka, ili korištenje ratnog materijala iz arhiva u toku krivičnog gonjenja.⁸⁴

Presuda iz novembra 2005. godine protiv Drage Radakovića i ostalih, koju je izrekao Okružni sud Banja Luka, ilustruje ovaj nedostatak. Presudom je rat u Bosni i Hercegovini okarakteriziran kao unutrašnji oružani sukob, bez pomena pravnog rezonovanja koje je navelo sudije Međunarodnog tribunala da dođu do suprotnog zaključka.⁸⁵ Nepozivanje na praksu Međunarodnog tribunala je utoliko uočljivije što se presuda u kojoj je utvrđen međunarodni karakter rata u Bosni – presuda Apelacionog vijeća u predmetu *Tadić* – odnosi na zločine koji su se desili u istim dijelovima Bosne kao i zločini za koje se sudilo u banjalučkom predmetu *Radaković i ostali*.⁸⁶

Od reforme pravosuđa 2004. godine, održane su tri runde obuke za sudije i tužioce u Republici Srpskoj na temu ratnih zločina. Centar za obuku sudija i tužilaca Republike Srpske organizirao je dvije obuke u toku 2005. godine. Prvi seminar, koji je održan u aprilu, ponudio je opći uvod u krivično gonjenje ratnih zločina. U junu 2005. godine šef Posebnog odjela za ratne zločine pru Tužilaštvu Bosne i Hercegovine održao je predavanje na temu novih zakonskih propisa koji se odnose na ratne zločine.⁸⁷

Treća runda obuke održana je u decembru 2005. i u januaru 2006. godine za policiju i tužioce. Svakom učesniku je pružena petodnevna obuka u organizaciji Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA), ministarstava unutrašnjih poslova i centara za obuku iz oba entiteta, sa fokusom na praktična pitanja koja se odnose na istrage i neke specifične aspekte materijalnog humanitarnog prava.⁸⁸

⁸⁴ Intervju Human Rights Watcha sa Biljanom Marić, direktoricom Centra za obuku sudija i tužilaca u Republici Srpskoj, Banja Luka, 14. decembar 2005.

⁸⁵ Presuda Okružnog suda Banja Luka, br. K.50/01, 17. novembar 2005, str. 7.

⁸⁶ Apelaciono vijeće Međunarodnog tribunala je zaključilo da je "kontrola [jugoslovenskih] vlasti nad oružanim snagama [bosanskih Srba], potrebna prema međunarodnom pravu da bi se oružani sukob smatrao međunarodnim, bila cjelokupna kontrola koja je prevazilazila puko finansiranje i obezbjeđenje opreme tim snagama i podrazumijevala je također učešće u planiranju i nadzoru nad vojnim operacijama." Tužilac protiv Duška Tadića, presuda Apelacionog vijeća, 15. jul 1999., stav 145. Apelaciono vijeće je izvršilo reviziju presude sudskog vijeća i preinačilo presudu koju je sudsko vijeće prethodno utvrdilo, a prema kojoj je sukob bio unutrašnji nakon maja 1992. godine kada se Jugoslovenska narodna armija zvanično povukla iz Bosne i Hercegovine.

⁸⁷ Intervju Human Rights Watcha sa Biljanom Marić, direktoricom Centra za obuku sudija i tužilaca, Republika Srpska, Banja Luka, 14. decembar 2005.

⁸⁸ Ibid.

Karakter obuke se uklapa u strategiju koju je direktorica Centra za obuku sudija i tužilaca Republike Srpske opisala u intervjuu sa predstavnikom Human Rights Watcha. Prema direktorici, fokus obuke za sudije i tužioce u toku 2004. i 2005. godine bio je na proceduralnim pitanjima zato što je 2003. godine potpuno nov istražni i postupak suđenja, sličan onome koji se tradicionalno koristi u anglo-saksonskim zemljama, uveden u bosansko zakonodavstvo (koje se tradicionalno oslanja na kontinentalno pravo). Fokus se sada preusmjerava na pitanja materijalnog prava.⁸⁹

Učešće na obuci nije bilo univerzalno. Jedan tužilac koji radi na istragama ratnih zločina rekao je predstavnicima Human Rights Watcha da je bio toliko preopterećen poslom da je propuštao seminare.⁹⁰ Tužioci u Banja Luci koji su nedavno izmijenili nekoliko optužnica kvalificirajući “obična” krivična djela kao ratne zločine nisu učestvovali ni na jednom seminaru.⁹¹ Predsjedavajući sudskog vijeća u dva suđenja za ratne zločine (*Jakovljević i ostali*, i *Radaković i ostali*) rekao je Human Rights Watchu da je prisustvovao na dva kraća informativna seminaru na temu ratnih zločina na kojima je naučio “malo toga”.⁹²

Human Rights Watch pozdravlja prijelaz na praktična pitanja u vezi s istragama i materijalnom humanitarnom pravu, na obukama sudija i tužilaca u Republici Srpskoj. U slučaju da je potrebna dodatna finansijska pomoć da bi se osigurala visokokvalitetna obuka, Human Rights Watch apelira na međunarodne donatore da obezbijede potrebna sredstva. Bilo bi posebno korisno uključiti pravne eksperte iz Međunarodnog tribunala kao instruktore iz široke lepeze pitanja iz materijalnog prava.

Razvoj stručnosti u predmetima ratnih zločina također je ograničen mandatom okružnih tužilaca. Oni okružni tužioci u Republici Srpskoj koji rade na predmetima ratnih zločina također rade i na drugim predmetima koji se odnose na klasična krivična djela. Tužioci u Istočnom Sarajevu, Doboju i Bijeljini najviše vremena posvećuju takvim djelima, a dva tužioca u okružnom tužilaštvu u Trebinju otprilike jednako vrijeme posvećuju ratnim zločinima i drugim krivičnim djelima.⁹³

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005.

⁹¹ Intervju Human Rights Watcha sa Seadom Zerićem, zamjenikom glavnog okružnog tužioca, Banja Luka, 13. decembar 2005.

⁹² Intervju Human Rights Watcha sa Duškom Bojovićem, sudijom Okružnog suda Banja Luka, 13. decembar 2005.

⁹³ Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Novakom

Poseban odjel za ratne zločine kao potencijalni model

Najdjelotvorniji način rješavanja tih nedostataka bio bi povećanje broja okružnih tužilaca kako bi neki od njih mogli raditi isključivo na predmetima ratnih zločina, zatim zapošljavanje specijaliziranih istražitelja u svako okružno tužilaštvo i veće zapošljavanje i oslonac na stručne saradnike koji bi pomagali u procesima krivičnog gonjenja. Ovaj model bi otprilike bio sličan strukturi koja već postoji u Posebnom odjelu za ratne zločine u Tužilaštvu Bosne i Hercegovine.⁹⁴

Promjene u strukturi tužilaštava u Republici Srpskoj u rukama su nadležnih organa Republike Srpske i organa u Sarajevu. VSTV Bosne i Hercegovine odlučuje o broju tužilaca i stručnih saradnika u svim tužilaštvima, ali povećanje njihovog broja zahtijeva i odobrenje većih budžetskih sredstava od strane Ministarstva pravosuđa u Vladi Republike Srpske.⁹⁵ Rad okružnih tužilaštava se trenutno finansira samo iz budžeta Republike Srpske.⁹⁶ (Za razliku od toga, Poseban odjel za ratne zločine se finansira iz državnog budžeta i iz stranih donacija). Nema, međutim, pravnih smetnji za donatorsku pomoć u vezi sa obezbjeđenjem opreme tužilaštvima u Republici Srpskoj, ukoliko postoji odobrenje VSTV-a.⁹⁷ Takvom podrškom bi se smanjilo budžetsko opterećenje organa Republike Srpske u vezi s plaćanjem nadoknada za rad tužiocima i stručnim saradnicima.

Zakonske promjene koje su potrebne za imenovanje stručnih istražitelja u tužilaštva također su u zajedničkoj odgovornosti Republike Srpske i organa na državnom nivou. Bitne izmjene krivičnog zakonodavstva u Bosni se donose tako što se zakon prvo donosi na državnom nivou, a zatim entitetski parlamenti usvajaju identične odredbe na entitetskom nivou. Amandmani na Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine su u fazi razmatranja i njihovo usvajanje se očekuje u toku 2006. godine. Prema riječima predsjednika Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine, koji je uključen u izradu teksta amandmana, promjenama zakona će se najvjerovatnije uvesti kategorija istražitelja, i izmjene zakona u Republici Srpskoj i u Federaciji bi vjerovatno uslijedile nakon toga.⁹⁸

Kovačevićem, glavnim okružnim tužiocem, Bijeljina, 20. decembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005.

⁹⁴ Struktura Posebnog odjela za ratne zločine prati uvjete sporazuma postignutog između Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu i Predsjedništva Bosne i Hercegovine kojim se uspostavlja Ured registrara Suda Bosne i Hercegovine i Tužilaštvo Bosne i Hercegovine (1. decembar 2004). Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Perićem, predsjednikom VSTV-a Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 15. decembar 2005.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

Ograničena pomoć policije Republike Srpske

Nastojanja policije Republike Srpske da prikupe nove dokaze uglavnom se fokusiraju na zločine počinjene nad bosanskim Srbima, što odražava različit značaj koji policija daje zločinima, ovisno o etničkoj pripadnosti žrtava. Zbog toga tužitelji najvjerojatnije ne primaju svu potrebnu pomoć od policije u istražnim radnjama u predmetima koje je ustupio Poseban odjel za ratne zločine, od kojih se većina odnosi na zločine počinjene nad ne-Srbima.

Okružna tužilaštva u Republici Srpskoj priznaju da su dokazi koje je pribavila policija u vezi sa ratnim zločinima od ograničene vrijednosti. Zločini počinjeni u područjima pod kontrolom bosanskih Srba u toku rata uglavnom su bili usmjereni protiv Bošnjaka i Hrvata. Policijski materijal u vezi s tim zločinima je oskudan. Tužioci u Doboju i Istočnom Sarajevu, s kojima je Human Rights Watch razgovarao, ne znaju za bilo kakve dokaze pribavljene od strane policije u vezi sa zločinima počinjenim nad ne-Srbima.⁹⁹ Situacija je slična i u Gacku u kojem su se u toku rata dogodila brojna ubistva Bošnjaka.¹⁰⁰ Praktično sve džamije u Republici Srpskoj su tokom rata uništene, ali tužioci nisu u posjedu podataka koji bi mogli dovesti do počinitelja. Kao što je Human Rights Watchu rekao glavni okružni tužilac u Bijeljini, “niko nije podnio krivičnu prijavu protiv uništenja džamija u tom gradu. Uništenje se smatralo patriotskim činom”.¹⁰¹ U nekim gradovima – prije svega u Foči i Prijedoru – policija se nalazila među glavnim počiniočima ratnih zločina.¹⁰²

U onim slučajevima u kojima je u toku rata provedena krivična istraga u vezi s ratnim zločinima počinjenim nad ne-Srbima, obično je to rađeno na inicijativu vojnog tužioca, jer su počinioči, po pravilu, pripadali nekoj od vojnih formacija koje su djelovale u datom području.¹⁰³ Civilna policija je obično provodila istražne radnje, jer je ekspertiza civilne policije bila superiornija u odnosu na vojnu policiju.¹⁰⁴

⁹⁹ Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005.

¹⁰⁰ Intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005

¹⁰¹ Intervju Human Rights Watcha sa Novakom Kovačevićem, glavnim okružnim tužiocem, Bijeljina, 20. decembar 2005.

¹⁰² Vidjeti Human Rights Watch, “The Undicted: Reaping the Rewards of ‘Ethnic Cleansing’” (“Neoptuženi: Ubiranje plodova ‘etničkog čišćenja’”), *Izvještaj Human Rights Watcha*, tom. 9, br. 1 (D), januar 1997, [na internetu] <http://www.hrw.org/reports/1997/bosnia/>; i “A Closed, Dark Place: Past and Present Human Rights Abuses in Foca” (“Zatvoreno, mračno mjesto: Povrede ljudskih prava u Foči, u prošlosti i sadašnjosti”), *Izvještaj Human Rights Watcha*, tom. 10, br. 6 (D), juli 1998, [na internetu] <http://www.hrw.org/reports98/foca/>

¹⁰³ Intervju Human Rights Watcha sa Seadom Zerićem, zamjenikom glavnog okružnog tužioca, Banja Luka, 13. decembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Simom Tuševljakom, predsjedavajućim radnog tima za istrage ratnih zločina pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske, Pale, 15. decembar 2005.

Propisne policijske istrage ratnih zločina (obavljene u vrijeme kad su se zločini desili) dovele bi do potencijalno vrijednih dokaza, kao što su: vizualna skica mjesta zločina; zapisnik sa uviđaja; izjave svjedoka; fotografska dokumentacija; forenzički materijal sa mjesta zločina, uključujući mjesta na kojima su pronađene čahure i drugi materijali u vezi s oružjem korištenim na mjestu zločina; patološki izvještaj; mišljenje sudskog vještaka o eventualno korištenom oružju na mjestu zločina; te, ukoliko je to relevantno, lista službenika policije ili pripadnika vojnih jedinica koji su u vrijeme činjenja zločina bili na dužnosti.¹⁰⁵ Za većinu ratnih zločina počinjenih u Republici Srpskoj takvi dokazi ne postoje bilo zbog toga što nije provedena istraga ili je istraga bila manjkava.

U nekim dijelovima Republike Srpske policija je čak uništila kompromitirajuće dokumente koji se odnose na djela počinjena u toku rata. U predmetu *Jakovljević protiv ostalih* policija u Prijedoru je navodno uništila sve dokaze u vezi s nestankom i ubistvom katoličkog svećenika Tomislava Matanovića i njegovih roditelja.¹⁰⁶ U Centru javne bezbjednosti u Višegradu, gradu u kojem su izvršeni brojni zločini protiv Bošnjaka u toku 1992. godine, policijska dokumentacija iz tog perioda ne postoji.¹⁰⁷ Šef posebnog tima pri Ministarstvu unutrašnjih poslova u Vladi Republike Srpske, Simo Tuševljak, priznaje da su u nekim centrima javne bezbjednosti spisi iz rata uništeni.¹⁰⁸

Velika većina ratnih zločina pod istragom u Republici Srpskoj u toku i nakon rata su ratni zločini počinjeni nad etničkim Srbima. Ni u ovim slučajevima se istraga uglavnom nije provodila kako treba. Ti zločini su se uglavnom dogodili na teritoriji izvan kontrole bosanskih Srba. Istrage su se bazirale na izjavama koje su obavještajnim službama bosanskih Srba i policiji davali Srbi koji su izbjegli sa tih teritorija u toku rata. Osnovni cilj lica koja su uzimala izjave bio je da se dođe do vojno korisnih informacija, dok su se

¹⁰⁴ Osim toga, policija je tokom rata formalno bila dio oružanih snaga Republike Srpske. Zakon o odbrani Srpske Republike Bosne i Hercegovine iz juna 1992. pružio je zakonsku osnovu za stavljanje policije pod vojnu kontrolu.

¹⁰⁵ Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Murisom Hadžiselmovićem, glavnim kantonalnim tužiocem, i sa Redžom Delićem, kantonalnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Zenica, 21. novembar 2005.

¹⁰⁶ Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Krstanom Simićem, advokatom i poslanikom u Narodnoj skupštini Republike Srpske, Banja Luka, 13. decembar 2005 (Simić je bio advokat jednom od optuženih na suđenju održanom 2004-2005).

¹⁰⁷ Dom za ljudska prava Bosne i Hercegovine, predmet broj CH/02/8879, 5. decembar 2003, [na internetu] <http://www.hrc.ba/database/decisions/CH02-8879%20i%20dr.%20Smajic%20i%20dr.%20Admissibility%20and%20Merits%20B.pdf> (30. decembar 2005), paragraf 64 (informaciju dalo Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske).

¹⁰⁸ Intervju Human Rights Watcha sa Simom Tuševljakom, predsjedavajućim radnog tima za istrage ratnih zločina pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske, Pale, 15. decembar 2005.

samo malo doticali pitanja ratnih zločina.¹⁰⁹ Zbog toga su izjave o ratnim zločinima rijetko kad davane u više od par rečenica i u njima nije bilo konkretnih informacija o identitetu počinilaca ili žrtava.¹¹⁰ U policijskim spisima ponekad postoje liste sa mnogobrojnim imenima navodnih počinilaca, bez opisa djela ili uloge tih lica u činjenju zločina.¹¹¹

Uprkos činjenici da će sudovi u Republici Srpskoj od sada uglavnom suditi u predmetima ratnih zločina počinjenih nad ne-Srbima, Ministarstvo unutrašnjih poslova i dalje se fokusira na pribavljanje i sistematizaciju dokaza o zločinima počinjenim nad Srbima, u cilju dostavljanja dokaza Posebnom odjelu za ratne zločine u Sarajevu.¹¹² U januaru 2005. godine Ministarstvo je formiralo poseban radni tim u tu svrhu. U decembru 2005. godine na web stranici Ministarstva unutrašnjih poslova na kojoj su opisane aktivnosti radnog tima, pominje se oko dvadesetak zločina koje su počinili Bošnjaci i Hrvati.¹¹³ Djelimično se fokus Ministarstva može shvatiti, s obzirom da su Međunarodni tribunal i bosansko sudstvo napravili mali napredak u suđenju za ratne zločine počinjene nad bosanskim Srbima.¹¹⁴ Međutim, zadržavanje fokusa samo na zločine počinjene nad etničkim Srbima u ozbiljnoj mjeri će ograničiti kapacitet policije Republike Srpske da istraži zločine počinjene nad ne-Srbima koje je Poseban odjel za ratne zločine ustupio Republici Srpskoj ili će ih ustupiti ubuduće.

Nekorištenje raspoloživih dokaza

U tekućim i budućim istragama i krivičnom gonjenju ratnih zločina okružni tužioci bi trebali koristiti vrijedne izvore dokaza koje su do sada ignorirali. Ti izvori obuhvataju

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005.

¹¹¹ Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005.

¹¹² Intervju Human Rights Watcha sa Simom Tuševljakom, predsjedavajućim radnog tima za istrage ratnih zločina pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske, Pale, 15. decembar 2005.

¹¹³ Web stranica Ministarstva unutrašnjih poslova, http://www.mup.vladars.net/zl_lat/r_zlocin_lat.htm (30. decembar 2005).

¹¹⁴ U martu 2005. OSCE je sastavio listu trideset jednog predmeta okončanog ili u kojima je provedeno suđenje u Federaciji Bosne i Hercegovine 2004. i početkom 2005.; samo su se tri predmeta odnosila na zločine nad Srbima. Vidjeti Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini – Odjel za ljudska prava, "War Crimes Trials Before the Domestic Courts of Bosnia and Herzegovina" ("Suđenja u predmetima ratnih zločina pred domaćim sudovima u Bosni i Hercegovini"), str. 53-59. Do sada je Međunarodni tribunal osudio tri osobe za zločine počinjene nad bosanskim Srbima, sva tri u vezi sa zločinima počinjenim nad ratnim zarobljenicima logora u Čelebićima 1992.

informacije do kojih su došle nevladine organizacije, te transkripte i druge materijale Međunarodnog tribunala.

Informacije do kojih su došle nevladine organizacije

Određeni broj nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini razvile su pažnje vrijednu stručnost i baze podataka u vezi s ratnim zločinima. Naprimjer, Istraživačko-dokumentacioni centar, nevladina organizacija u Sarajevu, nedavno je napravila bazu podataka sa svim žrtvama bosanskog rata, uz detaljne podatke o brojnim žrtvama i počinioćima. Pretraga na stranici Centra omogućava trenutčan pristup tim podacima i mogla bi uveliko olakšati rad tužilaca koji vode istrage ratnih zločina.¹¹⁵

Udruženje žena-žrtava rata primjer je pozitivne saradnje sa tužiocima za ratne zločine. Organizacija okuplja na stotine žena, uglavnom iz istočnih dijelova zemlje, koje su bile žrtve silovanja i drugih ratnih zločina. U oktobru i novembru 2005. godine ova nevladina organizacija je omogućila učešće žrtvama silovanja na suđenju Momiru Skakavcu pred Okružnim sudom u Trebinju, nakon ponovljenih dolazaka okružnog tužioca u Sarajevo kod žrtava. (Udruženje je također dalo i određeni broj pisanih svjedočenja Posebnom odjelu za ratne zločine u Tužilaštvu Bosne i Hercegovine.¹¹⁶)

Nažalost, međutim, nastojanja tužioca iz Trebinja u ovom predmetu su značajan izuzetak. Okružni tužioci u Republici Srpskoj su rekli Human Rights Watchu da nisu ostvarili komunikaciju sa organizacijama koje bi mogle imati korisne informacije o ratnim zločinima.¹¹⁷ Na pitanje Human Rights Watcha da li je koristio podatke koje je dobio od nevladinih organizacija, jedan tužilac je rekao da “nije u poziciji da za njima traga. Oni bi trebali kontaktirati mene, sa informacijama koje imaju”¹¹⁸

Ovaj problem prati i činjenica da mnoge organizacije ne vide saradnju sa tužilaštvima kao prirodan dio svog djelovanja. Predsjednica *Izjava*, vodeće nevladine organizacije u

¹¹⁵ Intervju Human Rights Watcha sa Mirsadom Tokačom, direktorom Istraživačko-dokumentacionog centra, Sarajevo, 23. novembar 2005.

¹¹⁶ Intervju Human Rights Watcha sa Bakirom Hasečić, predsjednicom Udruženja žena-žrtava rata, Sarajevo, 18. novembar 2005.

¹¹⁷ Intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005.

¹¹⁸ Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005.

Prijedoru koja radi na pitanjima nestalih osoba, nije bila upoznata sa imenom i aktivnostima tužioca koji vodi istragu u vezi sa ratnim zločinima počinjenim u opštini Prijedor.¹¹⁹

Transkripti i drugi materijal Međunarodnog tribunala

Izjave svjedoka i drugi dokazi koje je prikupio Međunarodni tribunal bogat su izvor korisnih podataka za okružne tužioce. Okružni sudovi će navjerovatnije ubuduće suditi u velikom broju zločina u vezi s kojima je već postupak vođen pred Međunarodnim tribunalom u kojima se sudilo licima na visokom i srednjem nivou odgovornosti. U tim predmetima okružni sudovi će suditi direktnim počinioćima i niže-pozicioniranim oficirima vojske i policije koji su također bili umiješani u zločine.

U krivičnom gonjenju zločina za koje se nije sudilo pred Međunarodnim tribunalom bilo bi korisno upotrebljavati dokaze koje posjeduje Međunarodni tribunal. Ti dokazi uključuju i originalnu policijsku i vojnu dokumentaciju, ili ovjerene kopije, koju su izuzele Stabilizacijske snage (SFOR) pod komandom NATO-a u toku upada u prostorije bivše Obavještajno-sigurnosne službe Republike Srpske 2003. godine.¹²⁰

Nažalost, okružni tužioci do sada nisu koristili materijale Međunarodnog tribunala. Djelimično objašnjenje je praktične prirode: tužioci ne posjeduju dokumente na papiru niti imaju pristup elektronskoj bazi podataka Međunarodnog tribunala. Za razliku od toga, tužioci u Posebnom odjelu za ratne zločine u Tužilaštvu Bosne i Hercegovine posjeduju "ključeve" (lozinke) za ulazak u bazu podataka Tužilaštva Međunarodnog tribunala.¹²¹ Prema riječima Glavnog tužioca Bosne i Hercegovine,

¹¹⁹ Intervju Human Rights Watcha sa Seidom Karabašić, predsjednicom Udruženja žena *Izvor* iz Prijedora, Prijedor, 14. decembar 2005.

¹²⁰ Intervju Human Rights Watcha sa Vojislavom Dimitrijevićem, bivšim vojnim sudijom (1993-1996) i glavnim tužiocem Republike Srpske (1998-2002), Banja Luka, 12. decembar 2005. Dimitrijević je također bio avokat bosanskog Srbina Darka Mrđe na suđenju u Hagu od 2002. do 2005. U oktobru 2003. godine izvršeni su upadi u prostorije tadašnje Obavještajno-bezbjedonosne službe (OBS) Republike Srpske u Banja Luci, Trebinju, Zvorniku, Prijedoru i Mrkonjić Gradu. Vidjeti "SFOR Troops, ICTY Investigators Conduct Searches" ("SFOR i Međunarodni tribunal provode istrage"), web stranica *S.E. Times*, 16. oktobar 2003., [na internetu] http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/document/setimes/features/2003/10/031016-SVETLA-001 (9. februar 2006).

¹²¹ Intervju Human Rights Watcha sa Marinkom Jurčevićem, glavnim tužiocem Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 19. decembar 2005. Baza podataka se odnosi na Evidence Disclosure Suite (EDS), koja se koristi za upoznavanje odbrane sa dokaznim materijalom koji se koristi u procesima pred Međunarodnim tribunalom. Postoji prijedlog da se obezbijedi pristup i pravosudnoj bazi podataka koja bi omogućila pretragu presuda, odluka i naredbi koje je donio Međunarodni tribunal. Vidjeti Human Rights Watch, "Looking for Justice" ("U potrazi za pravdom"), str. 19. Korištenje dokaza pribavljenog od strane Međunarodnog tribunala za potrebe Tužilaštva Bosne i Hercegovine je regulirano memorandumom o razumijevanju zaključenim između Tužilaštva BiH i Tužilaštva Međunarodnog tribunala (kopija u arhivi Human Rights Watcha). Memorandumom je

Okružni tužioci koji rade na predmetima ratnih zločina također bi trebali imati pristup bazi podataka. Moj ured bi mogao posredovati između tužilaca i Haga, mogli bismo pitati Međunarodni tribunal da nam obezbijedi dodatni broj "ključeva". Međutim, moram prvo dobiti zahtjev od samih tužilaca. Takve zahtjeve nisam dobio, kao ni zahtjeve za dokumente u pisanoj formi.¹²²

Sve presude Međunarodnog tribunala i transkripti sa suđenja koji nisu povjerljive prirode već su stavljeni na raspolaganje tužiocima jer se prije svega nalaze na web stranici Međunarodnog tribunala. Međutim, okružni tužioci s kojima je Human Rights Watch razgovarao rekli su da nisu u mogućnosti ili da nemaju vremena pogledati taj materijal. Jedan tužilac je rekao Human Rights Watchu da nema vremena "čak ni da misli na to".¹²³ Drugi se žalio na nedostatak vremena i resursa, uključujući i nedostatak prevodilaca.¹²⁴ Jedan tužilac čak nije imao ni kompjuter kada je Human Rights Watch proveo istraživanje za ovaj izvještaj u novembru 2005. godine.¹²⁵ Ovi problemi ističu značaj korištenja stručnih saradnika u tužilaštvima koji bi pružali pomoć u pripremi predmeta za krivično gonjenje.

Korištenje materijala Međunarodnog tribunala je pitanje u kojem su dalekosežne promjene od esencijalnog značaja, i moguće su. Preduslov za to je da Visoko sudsko i tužilačko vijeće i nadležni organi Republike Srpske osiguraju da tužioci imaju dodatno pomoćno osoblje i pristup informacionoj tehnologiji. To osoblje treba obuhvatati osobe koje su obučene za rad na kompjuteru i za korištenje softwera kao što je ZyLAB, program koji se koristi u Međunarodnom tribunalu koji omogućava pretragu teksta u ogromnom broju dokumenata.¹²⁶ Poseban odjel za ratne zločine i okružna tužilaštva u Republici Srpskoj trebaju se dogovoriti i oko modaliteta korištenja materijala Međunarodnog tribunala kojima Poseban odjel za ratne zločine ima pristup. Tužilaštvo

zabranjeno korištenje dokumenata Međunarodnog tribunala i izjava svjedoka osim u svrhu krivičnih istraga koje vodi Tužilac BiH i u svrhe postupaka pred Sudom Bosne i Hercegovine.

¹²² Intervju Human Rights Watcha sa Marinkom Jurčevićem, glavnim tužiocem Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 19. decembar 2005.

¹²³ Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005.

¹²⁴ Intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005.

¹²⁵ Intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005.

¹²⁶ Vidjeti dr. Hans Henseler, "Records Management and Full-text Retrieval: Harnessing full-text search and document retrieval in Records Management applications", ("Vođenje evidencije i pristup cjelokupnom tekstu: korištenje mogućnosti pretrage cijelog teksta i pristupa dokumentima u aplikacijama za upravljanje evidencijom"), 16. mart 2005, [na internetu] <http://www.zylab.com/downloads/whitepapers/White%20Paper%20-%20ZyIMAGE%20Records%20Management%20and%20Full-Text%20Retrieval.pdf> (30. decembar 2005).

Bosne i Hercegovine bi također moglo omogućiti kontakt između okružnih tužilaca i Tužilaštva u Hagu kako bi se omogućilo domaćim tužiocima da dođu do materijala Međunarodnog tribunala koji će koristiti u predmetima pred okružnim sudovima.

Zastrašivanje i zamor svjedoka

Djelotvorno krivično gonjenje u predmetima ratnih zločina uveliko ovisi o raspoloživosti vjerodostojnih svjedoka, što opet nameće potrebu za povjerljivim svjedocima koji će moći iskreno svjedočiti bez straha od odmazde. Postizanje odgovornosti putem suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima stoga zahtijeva mjere za zaštitu svjedoka prije, u toku i nakon suđenja. U nekim slučajevima djelotvorna zaštita svjedoka zahtijeva postojanje dugoročne zaštite svjedoka ili njihovo preseljenje u neku drugu zemlju.

Nema puno potvrđenih informacija o zastrašivanju svjedoka u suđenjima za ratne zločine u Republici Srpskoj, vjerovatno zbog malog broja takvih suđenja. Ali iskustvo iz drugih dijelova bivše Jugoslavije ukazuje na činjenicu da zastrašivanje svjedoka redovno prati suđenja u predmetima ratnih zločina.¹²⁷

Iako je u Republici Srpskoj donesen Zakon o zaštiti svjedoka, Vlada nije utvrdila program zaštite svjedoka.¹²⁸ Jedan tužilac je priznao Human Rights Watchu: “Ne bih ni znao kako da primijenim odredbe zakona koji se odnosi na zaštitu svjedoka”.¹²⁹ Okružni sudovi nemaju tehničku opremu koja bi omogućila korištenje zaštitnih mjera u toku svjedočenja, kao što su video link, ili oprema za izobličavanje glasa ili skrivanje lica svjedoka.¹³⁰

Državni sud Bosne i Hercegovine ima potrebnu opremu za primjenu zaštitnih mjera u toku svjedočenja. Stvaranje sličnih kapaciteta u okružnim sudovima ne bi zahtijevalo prevelika sredstva (donatorska pomoć međunarodne zajednice bi bila korisna u ovu svrhu). U međuvremenu, okružni i kantonalni sudovi trebali bi biti u mogućnosti koristiti

¹²⁷ Human Rights Watch, “Justice at Risk” (“Pravda u opasnosti”), poglavlje “Witness Protection” (“Zaštita svjedoka”).

¹²⁸ Intervju Human Rights Watcha sa Novakom Kovačevićem, glavnim okružnim tužiocem, Bijeljina, 20. decembar 2005.

¹²⁹ Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005.

¹³⁰ Intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Novakom Kovačevićem, glavnim okružnim tužiocem, Bijeljina, 20. decembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gačinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005.

tehniku Državnog suda, kada to odgovara (naprimjer, u saslušanju svjedoka koji žive u inostranstvu, putem video linka).

I kada bi postojali svi zakonski i tehnički preduvjeti za učešće svjedoka, druge prepreke bi ograničavale kapacitet tužilaca da iskoriste svjedoke što je više moguće. Više od deset godina otkako su zločini počinjeni, mnogi svjedoci su otišli iz zemlje ili su preminuli.¹³¹ Drugi su izgubili motivaciju da svjedoče iz više razloga: zato što su već svjedočili više puta u prošlosti;¹³² ili su se vratili na svoja prijeratna ognjišta i ne žele se izlagati riziku svjedočeći protiv pripadnika lokalne zajednice;¹³³ ili, kao što je jedan svjedok izjavio Human Rights Watchu, “ne želim se prisjećati groznih događaja”.¹³⁴

Iako su opisani problemi stvarni, njihov obim se ne bi trebao preuveličavati. Neki okružni tužioci su izjavili da nemaju problema u vezi sa svjedočenjem jer svjedoci uglavnom ne odbijaju svjedočenje.¹³⁵ Jedan tužilac, nakon navođenja niza razloga zbog kojih je teško osigurati saradnju svjedoka, priznao je da su se svjedoci iz Federacije ipak odazivali pozivu da svjedoče u toku istrage.¹³⁶ Većina žrtava i predstavnika udruženja

¹³¹ Intervju Human Rights Watcha sa Mirsadom Tokačom, direktorom Istraživačko-dokumentacionog centra, Sarajevo, 23. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Seadom Zerićem, zamjenikom glavnog okružnog tužioca, Banja Luka, 13. decembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Almom Džaferović, kantonalnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Tuzla, 22. novembar 2005.

¹³² Ustupanje predmeta kantonalnih odnosno okružnih tužilaštava preko Tužilaštva BiH mjesno nadležnim tužilaštvima često zahtijeva da mjesno nadležna tužilaštva ponovo saslušaju svjedoke kako bi se upoznali s predmetima i pripremili svjedoke. Ovim se povećava ionako već prisutan zamor svjedoka. Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005.

¹³³ Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Almom Džaferović, kantonalnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Tuzla, 22. novembar 2005.

¹³⁴ Intervju Human Rights Watcha sa B.D. (bivši zatočenik koncentracionog logora Omarska), Kozarac (u blizini Prijedora), 14. decembar 2005. Isto mišljenje je izrazila i Ranka Mršić, okružni tužilac nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, u toku razgovora sa Human Rights Watchom 28. novembra 2005.

¹³⁵ Intervju Human Rights Watcha sa Slobodankom Gaćinović, glavnim okružnim tužiocem, Trebinje, 25. novembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Seadom Zerićem, zamjenikom glavnog okružnog tužioca, Banja Luka, 13. decembar 2005.

¹³⁶ Intervju Human Rights Watcha sa Rankom Mršić, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Istočno Sarajevo, 28. novembar 2005.

žrtava sa kojima je razgovarao Human Rights Watch izjavila je da su u principu spremni doprinijeti istragama i suđenju.¹³⁷

Jedna svjedokinja iz sela u blizini Zvornika je to ovako objasnila:

Svi mi, žene koje smo izgubile muževe, očeve ili sinove, spremne smo svjedočiti o tome, čak i ako se suđenje vodi u Bijeljini. Mi smo se vratile u Republiku Srpsku, ali to nas neće odvratiti od suđenja. Možda oni koji nisu izgubili nikoga u porodici nisu voljni svjedočiti, ali mi zato jesmo.¹³⁸

Međutim, motiviranost svjedoka da pomognu u toku istrage ne oslobađa tužioce i sudove od obaveze da osiguraju ličnu sigurnost i dobrobit svjedoka u toku i nakon svjedočenja. Posebno, tužioci i sudije trebaju proći kroz obuku na temu postupanja sa ugroženim svjedocima.

Nedostupnost osumnjičenih lica

Krivičnim gonjenjima u Bosni i Hercegovini sve više na putu stoji činjenica da osumnjičeni i optuženi žive izvan Bosne. Ovaj problem je posebno akutan kada takva osoba ima državljanstvo zemlje koja ne dozvoljava ekstradiciju svojih državljana. Određeni broj bosanskih Srba i Hrvata, među njima i osumnjičeni za ratne zločine, preselili su se u Srbiju odnosno Hrvatsku u nekoliko proteklih godina i tamo su stekli državljanstvo, te su stoga zaštićeni od ekstradicije u Bosnu radi suđenja. Drugi osumnjičeni su već bili državljani Hrvatske ili Savezne Republike Jugoslavije (nakon 1992., što je danas Srbija i Crna Gora) u vrijeme činjenja ratnih zločina, te su po sličnoj osnovi zaštićeni od ekstradicije. Nedostupnost osumnjičenih u Bosni za policiju i tužilaštva čak stoji na putu podizanju optužnica: prema zakonu iz 2003. godine, optužnica se ne može podići bez prethodnog saslušanja optuženog.¹³⁹

Ovaj problem već osjećaju okružni tužioci u Republici Srpskoj i postajat će sve veći kako istraga u predmetima koje im je ustupio Poseban odjel za ratne zločine bude napredovala. Naprimjer, bosanski Hrvati su osumnjičeni u većini istraga koje su u toku u Doboju gdje je okružni tužilac za ratne zločine istražio ratne zločine koji su počinjeni

¹³⁷ Intervju Human Rights Watcha sa Suadom Selimović, Beograd, 26. decembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Fikretom Bačićem, Zecovi, 14. decembar 2005; intervju Human Rights Watcha sa Bakirom Hasečić, predsjednikom Udruženja žena-žrtava rata, Sarajevo, 18. novembar 2005.

¹³⁸ Intervju Human Rights Watcha sa Suadom Selimović, Beograd, 26. decembar 2005.

¹³⁹ Članom 225. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine i članom 225. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske jednako propisuju saslušanje svjedoka pred tužiocem prije završetka istrage.

duž granice sa Hrvatskom. Dvije trećine osumnjičenih, prema tužiocu, napustilo je Bosnu i otišlo u Hrvatsku gdje je steklo hrvatsko državljanstvo.¹⁴⁰ Tužilac u Banja Luci se suočava sa sličnim problemom u pogledu istraga u vezi sa zločinima počinjenim nad bosanskim Srbima u Kozarskoj Dubici i u Mrkonjić Gradu. Jedinice Hrvatske vojske su odgovorne za te zločine, i tužilac koji radi na tim predmetima predviđa da će na kraju suđenja biti vođenja u Hrvatskoj.¹⁴¹

Problem nedostupnosti optuženih je detaljnije analiziran u nedavnom izvještaju Human Rights Watcha o Odjelu za ratne zločine pri Državnom sudu Bosne i Hercegovine.¹⁴² U izvještaju se preporučuje da bosanski organi dozvole ustupanje postupaka Hrvatskoj odnosno Srbiji i Crnoj Gori, što je povezano sa obavezom nadležnih organa u Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori da pruže posebne garancije koje će omogućiti svjedocima iz BiH da sudjeluju u procesima. Ovo bi moglo obuhvatati i pružanje mogućnosti svjedocima da svjedoče putem video linka u predmetima koje ustupe bosanski organi. Ipak, logistika održavanja direktne saradnje među nadležnim organima, kada je predmet ustupljen, kako bi se osiguralo pravično i djelotvorno suđenje u nekim primjerima može biti vrlo kompleksna. To je jedan od razloga zbog kojih Human Rights Watch apelira da na dugoročnom planu nadležni organi u Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori ukinu postojeći zabranu ekstradicije svojih državljana. Osim toga, suđenje za ratni zločin u zemlji u kojoj je ratni zločin počinjen nudi bitnu šansu žrtvama da vide da je pravda zadovoljena.

¹⁴⁰ Intervju Human Rights Watcha sa Slavkom Kruljem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina u Doboju, 24. novembar 2005.

¹⁴¹ Intervju Human Rights Watcha sa Brankom Mitrovićem, okružnim tužiocem nadležnim za slučajeve ratnih zločina, Banja Luka, 24. novembar 2005.

¹⁴² Human Rights Watch, "Looking for Justice" ("U potrazi za pravdom").

Preporuke

Preporuke za nadležne organe u Republici Srpskoj

Svim institucijama u Republici Srpskoj koje su nadležne za provođenje istraga i krivično gonjenje ratnih zločina

- Neodložno provesti sve odluke Doma/Komisije za ljudska prava i Ustavnog suda koje su donesene u predmetima koji se odnose na prisilni nestanak, između ostalog, rigoroznim krivičnim istragama kako bi se počinioci izveli pred lice pravde, a porodicama žrtava prisilnog nestanka pružile informacije o sudbini žrtava nestanka.
- Povećati dio budžeta Ministarstva unutrašnjih poslova usmjeren na istrage ratnih zločina počinjenih u Republici Srpskoj nad nesrpskim stanovništvom.
- Izmijeniti i dopuniti zakonske propise u Republici Srpskoj kako bi se omogućilo zapošljavanje specijaliziranih istražitelja u okružna tužilaštva.
- Zaposliti i obezbijediti finansijska sredstva potrebna za zapošljavanje dodatnog broja tužilaca i pomoćnog osoblja koje bi radilo na gonjenju u predmetima ratnih zločina. Potreban je dovoljan kapacitet među tužiocima i osobljem nadležnim za krivično gonjenje ratnih zločina kako bi prisustvovali odgovarajućoj obuci potrebnoj za pravilno obavljanje dužnosti. Centar za obuku sudija i tužilaca trebao bi organizirati radne posjete tužilaca za ratne zločine Međunarodnom tribunalu, kao i obuku koju bi držali praktičari iz Međunarodnog tribunala. Učešće bi trebalo biti obavezno za okružne tužioce koji rade na istrazi u predmetima ratnih zločina.
- Upoznati lokalnu policiju sa značajem njihove saradnje sa tužiocima u predmetima ratnih zločina i u provođenju svih istražnih radnji oko navoda o ratnim zločinima, uključujući i one ratne zločine koji su počinili bosanski Srbi nad ne-Srbima.
- Razviti program zaštite svjedoka. Kao minimum, programom bi trebalo obezbijediti mogućnost transfera svjedoka izvan mjesta prebivališta; zaštitu članova porodice svjedoka; policijsku pratnju; zaštitu doma svjedoka; i zaštitu ličnih podataka svjedoka. Centar za obuku sudija i tužilaca bi trebao inicirati redovnu obuku na temu postupanja sa posebno ugroženim svjedocima i njihove zaštite.

Okružnim tužiocima

- U predmetima u kojima se suđenja ili istrage odnose na zločine počinjene u toku rata i u kojima su *prima facie* jasne povrede humanitarnog prava, izmijeniti optužnice kako bi tačke optužnice uključile te povrede.
- Tražiti da Visoko sudsko i tužilačko vijeće odobri zapošljavanje dodatnog broja okružnih tužilaca koji će raditi na predmetima ratnih zločina ukoliko je postojeći broj nedovoljan i uzeti u razmatranje formiranje posebnih odjela za ratne zločine pri svakom okružnom tužilaštvu.
- Tražiti odobrenje Visokog sudskog i tužilačkog vijeća za zapošljavanje dodatnog broja stručnih saradnika koji bi pružali pomoć tužiocima za ratne zločine.
- U potpunosti iskoristiti raspoložive izvore informacija koje su relevantne za istrage, uključujući informacije do kojih su došle nevladine organizacije, te transkripte i druge materijale Međunarodnog tribunala. Tražiti da Glavni tužilac Bosne i Hercegovine obezbijedi pristup bazi podataka Međunarodnog tribunala - *Evidence Disclosure Suite*.

Glavnom tužiocu Republike Srpske

- Podržati zahtjeve upućene Visokom sudskom i tužilačkom vijeću za većim brojem okružnih tužilaca i stručnih saradnika koji bi radili na predmetima ratnih zločina.
- Skupa sa Tužilaštvom Bosne i Hercegovine utvrditi modalitete saradnje kako bi se omogućilo tužiocima u Republici Srpskoj da imaju slobodan pristup materijalu Međunarodnog tribunala kojem Tužilaštvo Bosne i Hercegovine već ima pristup.

Državnim organima Bosne i Hercegovine

Zakonodavnim i pravosudnim organima

- Kratkoročno, omogućiti ustupanje postupaka koji se vode u predmetima ratnih zločina protiv državljana Srbije i Crne Gore i Hrvatske Srbiji i Crnoj Gori odnosno Hrvatskoj, pod uvjetom da se sklopi sporazum sa svakom od tih zemalja kojim će one preuzeti obavezu da omoguće učešće svjedoka iz BiH u postupcima koji se vode pred njihovim sudovima.
- Donijeti zakonske propise kojim će se omogućiti zapošljavanje stručnih istražitelja u tužilaštvima.

Tužilaštvu Bosne i Hercegovine

- U saradnji sa Glavnim tužiocem Republike Srpske utvrditi modalitete saradnje kako bi se omogućilo tužiocima iz Republike Srpske da imaju pristup materijalima Međunarodnog tribunala kojima Tužilaštvo Bosne i Hercegovine već ima pristup.
- Odrediti kontakt osobu u Posebnom odjelu za ratne zločine koja će postupati po zahtjevima za pomoć koje dostave okružni tužioci iz Republike Srpske i omogućiti kontakt sa Tužilaštvom Međunarodnog tribunala.

Visokom sudskom i tužilačkom vijeću

- U saradnji sa Ministarstvom pravde Republike Srpske, obezbijediti mehanizme za zapošljavanje većeg broja tužilaca i stručnih saradnika u onim tužilaštvima u kojima je postojeći broj nedovoljan da bi se postupalo u sve većem broju predmeta ratnih zločina.
- Ubrzati proces utvrđivanja kriterija za ocjenu rada okružnih i kantonalnih tužilaštava. Standardi za mjerenje učinka tužilaca za ratne zločine trebaju uzeti u obzir i dodatno vrijeme i resurse koji su potrebni za pravilnu istragu ratnih zločina.

Relevantnim međunarodnim akterima

Vladama Hrvatske i Srbije i Crne Gore

- Pružiti konkretne garancije kojim će se omogućiti učešće svjedoka iz Bosne i Hercegovine u svim postupcima u predmetima ratnih zločina koje bi organi iz Bosne ustupili Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori. To bi moglo podrazumijevati i davanje opcije svjedocima da svjedoče putem video linka u svakom postupku koji se vodi u vezi s predmetom koji su ustupili nadležni organi iz Bosne.
- Preduzeti potrebne mjere da bi se ukinula zabrana ekstradicije državljana drugim zemljama koja je na snazi u tim zemljama temeljem državnog ustava, kako bi se omogućilo suđenje za najteža djela, uključujući i i djela ratnih zločina.

Evropskoj uniji i njenim članicama, Vladi Sjedinjenih Američkih Država, Vijeću Evrope, Organizaciji za sigurnost i saradnju u Evropi i drugim relevantnim akterima međunarodne zajednice

- Osigurati da su odgovornost za ratne zločine i djelotvorne krivične istrage konsistentno prioritet u odnosima sa organima Bosne i Hercegovine, te time i Republike Srpske.

Međunarodnoj donatorskoj zajednici

- Obezbijediti materijalnu pomoć okružnim sudovima u Republici Srpskoj, uključujući i kompjutere svim tužiocima i njihovom osoblju, kao i tehnologiju koja će omogućiti davanje izjava putem video linka, te opremu za ometanje glasa i skrivanje lica svjedoka.

Međunarodnom tribunalu za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije

- Uspostaviti komunikaciju sa Glavnim tužiocem Republike Srpske i okružnim tužiocima koji rade na pitanjima ratnih zločina, utvrditi modalitete kako bi se okružnim tužiocima omogućio pristup bazama podataka Međunarodnog tribunala - Evidence Disclosure Suite i pravosudnoj bazi podataka – i korištenje dokaza koje je pribavio Međunarodni tribunal te kako bi se pomoglo pri izvođenju obuke.
- Ostvariti saradnju sa Centrom za obuku sudija i tužilaca da bi se omogućila stručna obuka tužilaca i istražitelja i omogućio prijenos stručnog znanja u vođenju istražnih radnji u predmetima ratnih zločina na domaće sudove.

Misiji Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi u Bosni i Hercegovini

- Proširiti praćenje suđenja u predmetima ratnih zločina i na fazu istrage, sa posebnim naglaskom na praćenje korištenja potencijalnih izvora dokaza o ratnim zločinima od strane tužilaca nadležnih za krivično gonjenje ratnih zločina.

HUMAN RIGHTS WATCH
350 Fifth Avenue, 34th Floor
New York, NY 10118-3299

www.hrw.org

H U M A N
R I G H T S
W A T C H

Šansa za pravdu?

Procesuiranje ratnih zločina u bosanskoj Republici Srpskoj

Tokom oružanog sukoba 1992-1995 počinjeni su mnogi i ozbiljni ratni zločini protiv civila, ratnih zarobljenika, i civilne imovine. Mnogi od zločina su izvršeni na teritoriji pod kontrolom snaga bosanskih Srba. Skoro polovina optuženih pred Međunarodnim tribunalom za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije su bosanski Srbi. Do nedavno je praktično postojala nekažnjivost u Republici Srpskoj, bosanskohercegovačkom entitetu pretežno naseljenom Srbima. Međutim, krajem 2005. godine procesuiranje za ratne zločine je dobilo na zamahu. Lokalni sudovi su osudili petoricu optuženih Srba za ratne zločine u tri sudjenja završena krajem 2005. godine, a još nekoliko sudjenja i istraga je bilo u toku.

Porast broja postupaka odražava povećanu spremnost Republike Srpske da dovede osumnjičene za ratne zločine pred lice pravde. Uz to, formiranje Odjela za ratne zločine u Sarajevu značajno je povećalo broj slučajeva ratnih zločina za koje je vjerovatno da će biti procesuirani u Republici Srpskoj, pošto je oko četrdeset predmeta prebačeno tužiocima u Republici Srpskoj, a mogući su i dodatni transferi.

Šansa za pravdu? Procesuiranje ratnih zločina u bosanskoj Republici Srpskoj analizira postojeće prepreke pravičnom i efikasnom procesuiranju ratnih zločina u Republici Srpskoj, uključujući: ograničene tužilačke resurse, manjak pomoćnog osoblja i istražnih kapaciteta, nedovoljnu pomoć od strane policije Republike Srpske i nekorišćenje dokaza iz drugih izvora, zastrašivanje i iznurenost svjedoka, i odsustvo osumnjičenih iz zemlje.

Izveštaj uključuje preporuke vlastima Republike Srpske i državnim vlastima u Bosni i Hercegovini da preduzmu pozitivne mjere kako bi se povećali kapaciteti i efikasnost okružnih tužilaštava, tako da nedavni napredak bude održiv. Preporuke uključuju: dodavanje profesionalnih istražitelja uredima tužilaštava, obuku tužilaca, poboljšanu policijsku saradnju, i izradu progama za zaštitu svjedoka.